

Gemeente Den Haag

Den Haag maakt het duurzaam

Integrale presentatie van het
duurzaamheids- en milieubeleid

www.denhaag.nl/duurzaamheid

Den Haag milieu
maakt het energie
duurzaam samen **klimaat**

In Den Haag zijn we gericht op oplossingen, alternatieven en initiatieven die de belangen van mens, milieu en economie weten te verbinden. Duurzaam dus. Dat past in een tijd waarin we meer willen bereiken en er tegelijkertijd vaak minder middelen beschikbaar zijn. Dit vraagt oog voor maatregelen die in één keer aan meerdere doelen bijdragen. Daar streven we niet alleen naar, we slagen er ook in. Samen met bewoners, ondernemers en organisaties. En met positief effect voor de langere termijn.

“Duurzaamheid is verbinden.
Het verbinden van mensen met
ideeën en daadkracht om een
stap extra te zetten voor een
gezonde, houdbare samenleving.
Daar zet ik mij graag voor in.”

Wethouder Rabin Baldewsingh

Inhoud

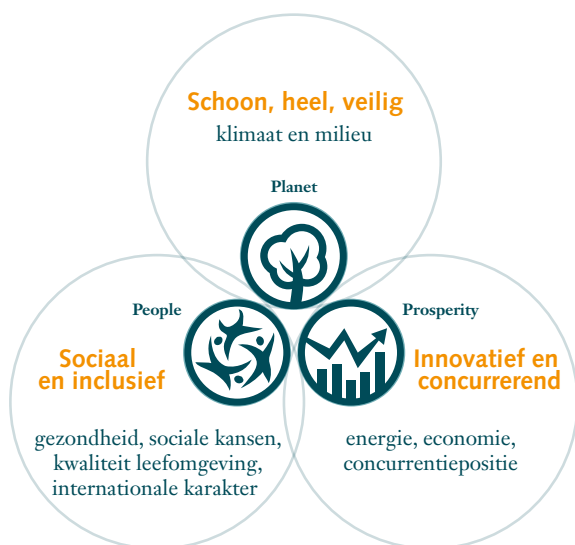

Duurzaam willen, duurzaam doen

Duurzaamheid en milieu zijn allang geen zaak meer van alleen de milieufdeling.

Elk beleidsveld heeft hierin een rol te vervullen: van mobiliteit tot openbare ruimte. In deze integrale presentatie wordt het duurzaamheids- en milieubeleid van Den Haag in samenhang toegelicht en – ook letterlijk – in beeld gebracht. Samen met de stad geeft de gemeente invulling en kleur aan een duurzame toekomst.

Dat doen we met drie streefbeelden voor ogen:

Deze streefbeelden geven aan waar een duurzaam Den Haag voor staat. Dat geeft houvast. Om vastgesteld beleid zo uit te voeren dat het in lijn is met de doelstellingen. Om maatregelen te nemen die aan die doelen bijdragen. En: om die projecten te kiezen die de positie van de stad daadwerkelijk versterken. Een duurzame benadering helpt bovendien om meer rendement uit de investeringen te halen. Want ook dát is duurzaamheid.

Dit zijn onze speerpunten

In het duurzaamheidsbeleid en in de communicatie hierover met burgers en bedrijven zijn de volgende speerpunten naar voren gekomen:

1. Participatie van bewoners en ondernemers
2. Stimuleren van zonnestroom en warmtenetten
3. Verbeteren van de lucht-, geluid- en bodemkwaliteit

Deze speerpunten helpen om prioriteiten te kiezen en resultaat te boeken als gemeente. In dit kader wordt een groot aantal beleidsmaatregelen en projecten gepland en uitgevoerd.

Hoe duurzaam is Den Haag? Bewoners en ondernemers laten zich uit over wat duurzaamheid volgens hen betekent.

Veel ambities, nog meer ambassadeurs

In deze integrale presentatie geeft Den Haag een selectie van duurzame projecten en maatregelen die bijdragen aan de duurzaamheidsambities. Het gaat hierbij om bestaand beleid. Ook komen ambassadeurs aan het woord die in de stad nu al mooie resultaten boeken.

Wat er nog meer gebeurt in Den Haag en hoe activiteiten passen binnen het gemeentelijke beleid? Kijk daarvoor in de bijlage. Hier is ook een lijst opgenomen van de gemeentelijke nota's.

Schoon, heel en veilig

Zorg voor het milieu begint dichtbij huis. Van het netjes houden van de openbare ruimte, het scheiden van afval tot vaker bewust kiezen voor de fiets en het OV. De gemeente heeft daarnaast een belangrijke wettelijke verantwoordelijkheid om de voorwaarden te scheppen voor een schoon, heel en veilig Den Haag. Ook het effect van klimaatverandering op de volksgezondheid vraagt aandacht, bijvoorbeeld vanwege hittestress en extreme weersomstandigheden. In Den Haag werken we aan maatregelen die nu al positief uitwerken voor de stad, en die perspectief bieden voor de milieueffecten op langere termijn.

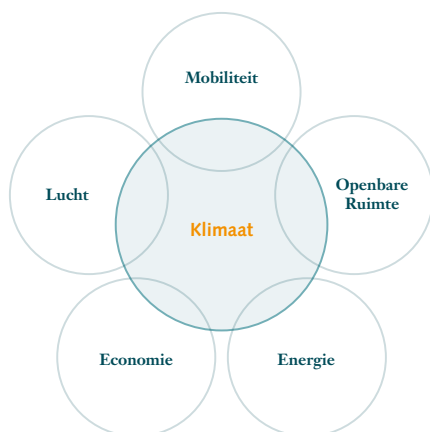
> Duurzaam voorbeeld

Stopcontact op de kade

Een voorbeeldproject in voorbereiding is de toepassing van walstroom in de haven van Scheveningen. Door schepen een stroomvoorziening aan wal aan te bieden neemt voor omwonenden de geluidhinder af van langdurig stationair draaiende motoren. De uitstoot van verontreinigende stoffen op de locatie daalt waardoor ook de luchtkwaliteit verbetert. Dit project is naar verwachting in 2014 operationeel.

Klimaat

Wereldwijd hebben mensen te maken met de gevolgen van klimaatverandering. Het aanpassen aan (adaptatie) en het beperken van (mitigatie) die gevolgen is een collectief resultaat, maar vraagt een individuele inspanning van mensen en organisaties. De wetenschap dat iedereen kan bijdragen, vraagt om verantwoordelijkheid en leiderschap. Den Haag pakt die handschoen op.

Dit doen we in Den Haag

Den Haag heeft de ambitie een klimaatneutrale en klimaatbestendige stad te zijn. Dat is een stad die niet meer bijdraagt aan de opwarming van de aarde en alleen gebruik maakt van schone energiebronnen. Een stad die bestand is tegen klimaatveranderingen en waar het goed leven en werken is. Het Klimaatplan Den Haag beschrijft de mitigatiedoelen als het gaat om CO₂-reductie, vergroten van het aandeel duurzame energie en energiebesparing. Om hiermee vooruitgang te boeken, is op bijna alle beleids-terreinen inzet nodig. Tussentijds meten we de voortgang. De recente Backcasting-studie onderstreept dat het noodzakelijk is dat bewoners en bedrijven in de stad meehelpen om de uitstoot van CO₂ te verminderen.

Den Haag bereidt zich voor op klimaatverandering. De gemeente neemt hiervoor op diverse terreinen adaptatiemaatregelen, zoals: de aanleg van een gescheiden rioolstelsel, de aanleg van extra waterberging, het vergroten van het vermogen van de ondergrond om water op te kunnen nemen, de subsidies op groene daken, het versterken van de waterkering (o.a. de boulevard Scheveningen) en de deelname aan het nationale onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat.

Tegengaan van klimaatverandering is niet iets waar Den Haag alleen resultaat in kan boeken.

Hulp en inzet van andere gemeenten, de provincie, het rijk en Europa is onmisbaar. Met name van het rijk en Europa zijn sterke stimulansen nodig om CO₂-uitstoot terug te dringen. Den Haag zet zich samen met een groot aantal andere gemeenten in voor een doortastend en standvastig bronbeleid – in Nederland via het klimaatverbond, en in Europees verband met Eurocities en Climate Alliance.

Samen met bewoners

De gemeente zoekt medestanders om energie te besparen en in de eigen omgeving energie op te wekken. Dat gebeurt met projecten als 'Duurzaam de wijk in', 'Duurzaamheid door Haagse wijken' en lesprogramma's op scholen. Met behulp van voorbeeldwoningen en voorbeeldstraten stimuleren bewoners elkaar. Gemeentelijke subsidies zijn er voor isolatie van dak, vloer en glas en voor het toepassen van zonnestroom in huishoudens. Energie en geld besparen kunnen we samen doen.

Samen met ondernemers

De gemeente stimuleert bedrijven om energie te besparen en faciliteert dit met energieadviezen over effectieve maatregelen en de terugverdiendtijd ervan. Het mede door Den Haag opgerichte duurzaamheidscentrum Duurzaam Den Haag fungeert als duurzaamheidsplatform voor bedrijven. Hier nodigen we ondernemers uit hun duurzame praktijkvoorbeelden uit te dragen en met elkaar te delen. Dat gebeurt ook in de diverse ondernemersnetwerken (duurzaamheidskringen) en de stadsdialoog MKB.

> Duurzaam voorbeeld

Nederlands kampioen kleinschalig energie opwekken

Ruim 2300 Haagse huishoudens wekken zelf energie en warmte op, bijvoorbeeld met behulp van zonnepanelen en warmtepompen. Hiermee sparen zij zowel hun portemonnee als het milieu. Met zoveel kleinschalige energieproducenten is Den Haag volgens netbeheerder Stedin Nederlands kampioen.

Maatschappelijke ontwikkelingen en trends

- Nieuwe financieringsvormen.
- Particuliere coöperatieve verbanden.
- Focus op warmte: het besef dat duurzame warmte naast duurzaam opwekken van elektriciteit een veel grotere uitdaging is en bovendien een grotere impact op het klimaat heeft, is bij steeds meer mensen aan het doordringen.

Samenhang

Hoofdnota's: Klimaatplan Den Haag, Kadernota op weg naar een duurzaam Den Haag, Energievisie Den Haag 2040, Uitvoeringsplan Klimaatbestendige stad.

Directe relatie met

- Klimaat en energie: Concern breed energiebesparingsbeleid, CO₂-neutrale gemeentelijke organisatie, Backcastingstudie.
- Verkeer en vervoer: Haagse Nota Mobiliteit (HNM), Notitie duurzaam wegverkeer.
- Programma Duurzaamheid: Uitvoeringsplan Bestaande woningen, duurzame woningen, Uitvoeringsplan Duurzame stedenbouw, Uitvoeringsplan klimaatbestendig Den Haag.
- Economie: De kracht van kwaliteit – Economische Visie Den Haag.
- Luchtkwaliteit: Actieplan Luchtkwaliteit.

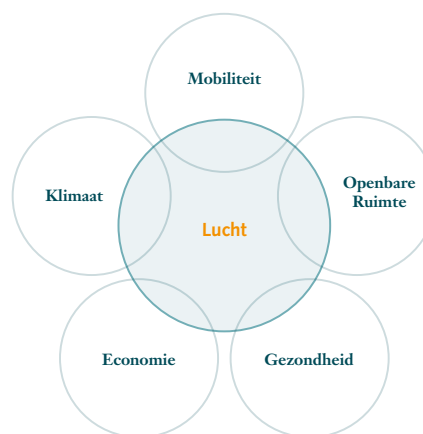
Doelen

- Klimaat: bewerkstelligen van een klimaatneutrale en klimaatbestendige stad.
- Energie: betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening.
- Mobiliteit: behouden en vergroten van bereikbare stad – duurzame stad.
- Economische visie: Verduurzamen van de economie is een van de zeven prioriteiten. Focus binnen de aanpak ligt op het verduurzamen van werklocaties en commercieel vastgoed, en het bevorderen van innovaties gericht op duurzaamheid.

Ondernemers in de stad wisselen in diverse duurzaamheidskringen ideeën uit en inspireren elkaar.

Lucht

Schone lucht is een belangrijke voorwaarde, zowel voor de gezondheid van Haagse inwoners als om de stad ruimtelijk en economisch te blijven ontwikkelen. In de hele stad heeft de aanpak van NO₂ en fijn stof (PM10) voor de gemeente prioriteit.

Dit doen we in Den Haag

Verkeer is voor Den Haag de belangrijkste bron van luchtverontreiniging. De schepen in Scheveningen en gasgestookte verwarmingsketels in de stad dragen eveneens bij aan een vermindering van de luchtkwaliteit. In 2015 moet de luchtkwaliteit in de stad overal aan de luchtkwaliteitsnormen voldoen. Via het Actieplan Luchtkwaliteit en de Haagse Nota Mobiliteit is een uitgebreid pakket aan maatregelen opgesteld en in uitvoering gebracht.

- De maatregelen liggen voornamelijk op het vlak van mobiliteit, zoals investeringen in fietsvoorzieningen, de sloopregeling, uitbreiding van laadpunten voor elektrisch rijden, stimuleren van het rijden op aardgas en groen gas en een milieuzone vrachtverkeer.
- Naast de verbetering van de luchtkwaliteit hebben de maatregelen positieve effecten op het beperken

van omgevingslawaai en klimaatsverandering. Ook hebben de maatregelen een positief effect op bijvoorbeeld de doorstroming van verkeer.

Samen met bewoners

- In 2013 plaatst Den Haag van alle gemeenten de meeste oplaadpalen voor elektrische auto's. Voor het eind van 2013 gaat het om zo'n tweehonderd laadpalen in de openbare ruimte, dat zijn vierhonderd oplaadpunten. Plaatsing gebeurt op aanvraag van bewoners en bedrijven die de overstap naar elektrisch rijden hebben gemaakt.
- De sloopregeling blijkt succesvol. Honderden eigenaren van verouderde, vervuilende auto's - particulieren en bedrijven - maakten al gebruik van de mogelijkheid om hun voertuig bij de sloop achter te laten tegen contante betaling.

Schakel in duurzaamheidsambities

Een belangrijke schakel om de duurzaamheidsambities te verwezenlijken is Duurzaam Den Haag. Dit is een onafhankelijk platform waarin bedrijfsleven, bewoners, kennisinstututen en gemeente hun activiteiten op het vlak van het verduurzamen van de stad bundelen. Binnenkort start de campagne Haagse Krâch, waarmee duurzame Haagse initiatieven in de etalage worden gezet.

Samen met ondernemers

In de stad zoeken we actief de samenwerking met bedrijven om nieuwe technische oplossingen te vinden. Een voorbeeld van zo'n innovatie is de verfproef in de Koningstunnel. Het onderzoek naar de mogelijkheid om op deze manier schadelijke stoffen uit de lucht te halen wordt binnenkort afgerond.

Maatschappelijke ontwikkelingen en trends

- Uitblijven van adequaat Europees bronbeleid ten aanzien van schonere en stillere motoren, het bevorderen van een goede luchtkwaliteit en stillere wegen.

Samenhang

Hoofdnota: Actieplan Luchtkwaliteit.

Directe relatie met

- Verkeer en vervoer: Haagse Nota Mobiliteit; Notitie Duurzaam Wegverkeer.
- Klimaat en energie: Klimaatplan Den Haag.
- Gezondheid: Nota Volksgezondheid 2011-2014.

Doelen

- Actieplan Luchtkwaliteit: voldoen aan normen voor fijn stof (PM10) en in 2015 ook aan de normen voor NO₂.
- Klimaat: bewerkstelligen van een klimaatneutrale en klimaatbestendige stad.
- Mobiliteit: behouden en vergroten van bereikbare stad – duurzame stad.

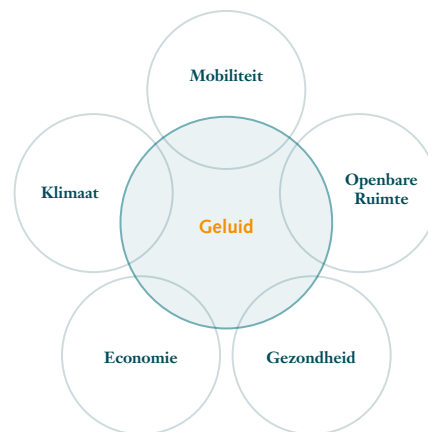
> Duurzaam voorbeeld

Duizend auto's extra in sloopregeling

Oude auto's, met name diesels, dragen in verhouding sterk bij aan een verminderde luchtkwaliteit. Om die op vrijwillige basis versneld van de weg te halen, heeft Den Haag een sloopregeling ingesteld. Ruim 760 auto's, waaronder circa 650 diesels zijn al ter sloop aangeboden. Om deze succesvolle regeling voort te zetten heeft de gemeente het budget verdubbeld naar € 3 miljoen. Hierdoor kunnen ongeveer duizend auto's extra gesloopt worden.

Geluid

Terugdringen van geluidbelasting is goed voor de rust en gezondheid van inwoners. Aan de andere kant hebben de inwoners van Den Haag ruimte nodig om te leven en zich te verplaatsen. Voor ondernemers moet er kans en ruimte zijn om zich economisch te blijven ontwikkelen. Het zijn belangrijke factoren die meespelen in de afweging welke geluidbelasting op welke plek aanvaardbaar is.

Dit doen we in Den Haag

Zowel de rijksoverheid als de gemeente hebben een taak in het terugdringen van omgevingslawaai als gevolg van wegverkeer, spoorwegen en bedrijvigheid. De gemeente geeft haar taak om (ernstig) geluidoverlast terug te dringen vorm door:

- Actuele geluidkaarten knelpunten te bepalen en daar vervolgens maatregelen aan te koppelen (actieplan Omgevingslawaai).
- Stil asfalt aan te leggen.
- Bundelen van verkeer op hoofdwegen en het verkeerssluw houden van de woonwijken.

Samen met bewoners

Speciale aandacht gaat uit naar maatregelen en subsidies waarbij bewoners zelf een aandeel leveren en waarmee we een 'dubbel effect' bereiken. Een voorbeeld hiervan is het plaatsen van dubbel glas bij woningrenovatie. Door betere isolatie is er een lager energieverbruik en meer comfort, met als bijkomend voordeel ook stiller in de woning. Den Haag heeft een subsidieregeling voor glasisolatie van woningen.

Samen met ondernemers

De gemeente beschouwt het als haar taak om bedrijven aan te moedigen de overstap te maken

naar duurzame energie en mobiliteit. Dit kan door bij vernieuwing van het wagenpark alternatieven te kiezen die minder geluid en/of minder uitstoot produceren. Om elektrisch rijden en rijden op groen gas te stimuleren, is een voorlichtingsbijeenkomst georganiseerd speciaal voor bedrijven. Een ander voorbeeld van een gemeentelijke maatregel voor zowel schone als stillere auto's is de sloopregeling voor oude auto's.

Om duurzaam ondernemen in het MKB te promoten, is in 2013 voor het eerst de 'MKB Den Haag duurzaamheidsprijs' uitgereikt. Winnaar was bedrijf Mondial Van der Velde 't Veentje vanwege de elektrische verhuiswagens waarmee zij werken.

Samenhang

Hoofdnota's: Actieplan Omgevingslawaaï 2008-2013, geluidsbelastingkaarten voor Den Haag (2012), nota Beleid hogere grenswaarden.

Directe relatie met

- Verkeer en vervoer: Haagse Nota Mobiliteit.
- Openbare ruimte: Kadernota Openbare Ruimte 2012, Handboek openbare ruimte.
- Gezondheid: Nota Volksgezondheid 2011-2014.
- Programma duurzaamheid: Uitvoeringsplan Bestaande woningen, duurzame woningen.
- Structuurvisie Den Haag 2020.

Doelen

- Geluid: aanpak van de meest urgente knelpunten, dat zijn situaties waar een plan-drempel van 68 dB wordt overschreden.
- Mobiliteit: behouden en vergroten van bereikbare stad – duurzame stad.

> Duurzaam voorbeeld

Stil asfalt is een compliment waard

Op diverse locaties wordt in Den Haag stil asfalt aangelegd. Een bewoner meldde de gemeente hierover per klachtenformulier: "De afgelopen maanden is er druk gewerkt aan de vervanging van het riool onder de Stadhouderslaan. (...) En het mooiste van alles: het nieuwe asfalt is veel stiller dan het oude. Het maakt het wonen aan een door-gaande weg een stuk prettiger. Ga zo door en maak ook andere bewoners van Den Haag gelukkig."

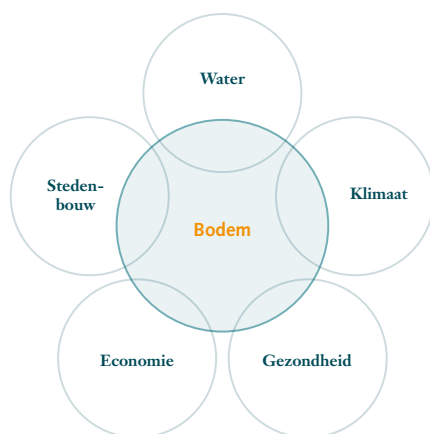

“Hier op het Haags Montessori Lyceum hebben we 1200 m² groen dak aangelegd. De leraren zijn blij met de natuurlijke verkoeling. Wat blijkt? Bijen zijn dol op groene daken. De school laat een bijenfamilie plaatsen en gebruikt dit in het onderwijs. Door duurzaamheid uit te dragen krijgt het nog meer waarde.”

Gerrit Jan Konink,
duurzaam ondernemer Energyguards

Bodem

De bodem wordt voor steeds meer functies gebruikt: van de zuivering van water, opslag van warmte en koude en de winning van aardwarmte tot aanleg van parkeergarages, tunnels, rioleringen en leidingen. Hoe meer functies de bodem krijgt, hoe groter ook in Den Haag het belang is om al die functies onderling af te stemmen. Saneren en beheren van verontreinigde locaties is daarnaast in het belang van de volksgezondheid, maar levert bovendien economisch meerwaarde op omdat grond vrij komt voor nieuwe economische functies.

Dit doen we in Den Haag

Duurzaam bodembeheer is een wettelijke taak. Den Haag kent in totaal 65 verontreinigde locaties. 12 hiervan zijn spoedlocaties met gezondheidsrisico's. Hier geldt dat de gemeente uiterlijk 1 juli 2015 de grond saneert, of in afwachting van sanering tijdelijke maatregelen treft. Op 53 plaatsen gaat het om verontreinigingen van het grondwater met risico's van verspreiding. Als er geen daadwerkelijke risico's zijn, is sanering niet nodig. Natuurlijk moet ook dan de verontreinigde grond worden beheerd. Den Haag voldoet aan de landelijke afspraak om spoedlocaties voor 31 december 2015 aan te pakken.

Het bodembeheerplan regelt het gebruik van grond die niet schoon is. Door te werken met vervuilingsgradaties is het mogelijk op kosten, tijd en grondstoffen te besparen. Bewoners en bedrijven kunnen via de website van de gemeente of via het Haags BodemInformatiePunt informatie opvragen over de bodemkwaliteit van specifieke locaties. Daarnaast verwacht de gemeente van burgers en bedrijven dat zij de zorgplicht voor het schoonhouden van de

Samen met bewoners en ondernemers boekt Den Haag resultaat. In het gemeentelijke beleid krijgt duurzaamheid vorm.

bodem respecteren en dat zij geen schade toebrengen aan de bodemkwaliteit.

Maatschappelijke ontwikkelingen en trends

- Van saneren van bodemverontreinigingen met risico's voor mens en milieu naar bodembeheer: het beschermen en benutten van de bodem.
- Toename van meervoudig gebruik van de bodem.

Samenhang

Hoofdnota's: Gezamenlijk Bodemsaneringsbeleid 2003, Nota Bodembeheer gemeente Den Haag 2013- 2023, Convenant Bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties.

Directe relatie met

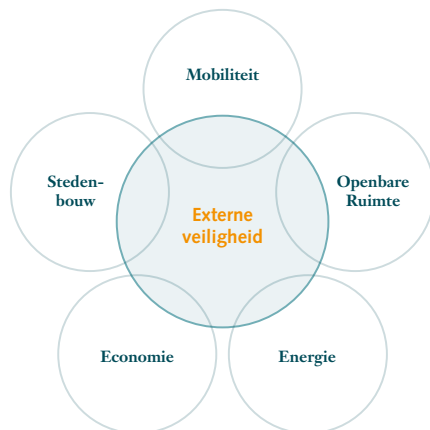
- Gezondheid: Nota Volksgezondheid 2011-2014.
- Archeologie: 'In het verleden ligt het heden... archeologie in Den Haag', Beleidsnota Archeologie 2011-2020, Gemeente Den Haag.
- Groen en natuur in de stad: Stedelijke Ecologische Verbindingszones in Den Haag 2008-2018, Hoofdlijnen voor inrichting en beheer, Uitvoeringsprogramma 2008-2018, Gemeente Den Haag.
- Klimaat en energie: Klimaatplan, Energievisie Den Haag 2040.

Doelen

- Bodem: alle situaties die voldoen aan de wettelijke term 'spoedeisende gevallen van bodemverontreiniging' uiterlijk 1 juli 2015 saneren of in afwachting van sanering tijdelijke maatregelen nemen.
- Groen en natuur in de stad: duurzaamheid in inrichting, beheer en onderhoud van het groen.
- Archeologie: streven naar archeologische waarden zoveel mogelijk 'in situ' in de grond te bewaren.
- Gezondheid: bewaken, beschermen en bevorderen van de gezondheidssituatie van haar inwoners.

Externe veiligheid

Den Haag kent weinig risicovolle bedrijven. Het gaat binnen de gemeentegrenzen vooral om de verkoop van motorbrandstoffen en vervoer van gevaarlijke stoffen over de weg of via buisleidingen. Verhuizen van dergelijke risicovolle activiteiten naar een andere plaats is niet altijd mogelijk.

Dit doen we in Den Haag

Externe veiligheid kent een grote samenhang met ruimtelijke ordening. In het beleid voor externe veiligheid ligt het accent op het beheersbaar houden van risico's in de stad als gevolg van opslag, vervoer en gebruik van gevaarlijke stoffen. Het is belangrijk bij de inrichting van de ruimte rekening te houden met de gevolgen van eventuele incidenten voor kwetsbare objecten, zoals ziekenhuizen, scholen en kinderopvangcentra. De uitdaging is dan ook om bij ruimtelijke plannen en bij het verlenen van omgevingsvergunningen de risico's voor externe veiligheid zo vroeg mogelijk te beperken. Dat kan bijvoorbeeld door het uitplaatsen van risicovolle bedrijven bij functiewijziging, of door het aanleg van extra groen en water in de openbare ruimte als bufferzone.

Samen met bewoners

In samenwerking met de Veiligheidsregio Haaglanden is de gemeente aangesloten op de publiekscampagne 'Wat doe je', met een website (www.watdoeje.nl) en foldermateriaal over risico's, zodat bewoners in het geval van een incident weten wat hen te doen staat.

Samen met ondernemers

De gemeente leidt het transport van gevaarlijke stoffen in goede banen door langs wegen en

verkeersknooppunten borden te plaatsen. Deze geven de nieuwe route voor gevaarlijke stoffen aan die in 2013 door de gemeenteraad is vastgesteld. Er zijn afspraken met vervoerders en handhavers gemaakt om hier daadwerkelijk gebruik van te maken.

Maatschappelijke ontwikkelingen en trends

- Meer aandacht voor 'externe veiligheid' bij het stimuleren van nieuwe(re), schone brandstoffen, zoals vloeibaar aardgas en aardgas onder druk.

Samenhang

Hoofdnota's: Nota Externe veiligheid, rv Routing gevaarlijke stoffen.

Directe relatie met

- Ruimtelijke ordening: Structuurvisie Den Haag 2020, IpSO (investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling), Nota Motorbrandstofverkoop-punten; jaarlijkse bestemmingsplannen.

Doelen

- Externe veiligheid: geen nieuwe risicovolle bedrijven in woongebieden, beheersbaar houden van externe veiligheidsrisico's in de stad.
- Motorbrandstofverkooppunten dienen te voldoen aan de wettelijke eisen.

Samen met bedrijven zoekt de gemeente Den Haag vernieuwende oplossingen, zoals bij de verfproef in de Koningstunnel.

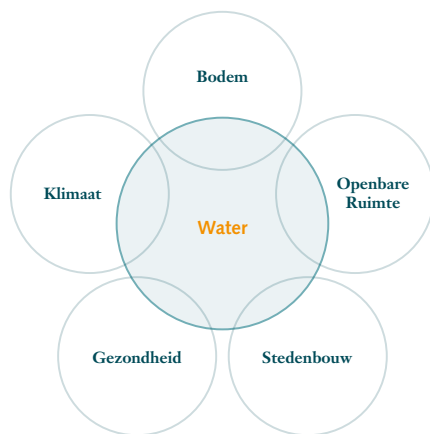
> Duurzaam voorbeeld

Draagvlak voor route gevaarlijke stoffen

Met de transportbranche is nauw overleg gevoerd over de vernieuwde route gevaarlijke stoffen. Het uitgesproken commitment van met name de transportbranche om de regels na te leven maakt actieve handhaving vooralsnog overbodig. Handhaving komt in beeld als uit steekproeven blijkt dat naleving te wensen overlaat. Mocht uit steekproeven blijken dat de naleving te wensen overlaat, dan kan alsnog handhaving worden ingezet.

Water

Het oppervlaktewater in en rond de stad raakt aan belangrijke thema's als waterafvoer & -opvang, ecologie, aanpassing aan klimaatverandering en toerisme & recreatie. Daarnaast is bouwen en wonen aan mooi en schoon water gewild en economisch aantrekkelijk.

Dit doen we in Den Haag

De gemeente draagt samen met het Hoogheemraadschap van Delfland bij aan een goed functionerend en gezond watersysteem. Grondwater en de afvoer van afvalwater via het rioolstelsel zijn onderdeel van de gemeentelijke verantwoordelijkheid.

In het rioleringsplan formuleert Den Haag maatregelen om milieuwinst te boeken en aanpassingen te doen om de gevolgen van klimaatverandering op te vangen (klimaatadaptatie).

- Hevigere en langere neerslag maakt het noodzakelijk om meer water te kunnen bergen. De gemeente breidt daarom de waterberging uit. Een andere maatregel die de gemeente toepast, is het verkleinen van de hoeveelheid verhard oppervlak in de stad. Daardoor wordt het water sneller in de grond opgenomen.
- De gemeente zorgt dat water van daken en straten steeds meer direct naar het oppervlaktewater of de bodem wordt afgevoerd en minder in het riool terecht komt. Dit heet afkoppelen.
- Den Haag stimuleert bewoners en bedrijven om groene daken aan te leggen. Met subsidie draagt de gemeente bij aan de financiering ervan. Een groen dak houdt water langer vast voordat het afstroomt. Bovendien heeft een groen dak een isolerend en energiebesparend effect.

- De GGD neemt in de zomermaanden extra watermonsters, bijvoorbeeld in waterspeelplaats Zuiderpark, om de volksgezondheid van zwembadwater te bewaken.

Maatschappelijke ontwikkelingen en trends

- Energiewinning uit rioolwater
- Waarde van water neemt toe voor inwoners en toeristen
- Verminderen verhard oppervlak in openbare ruimte.

Samenhang

Hoofdnota's: Wateragenda, Gemeentelijke rioleringsplan (GRP) 2011-2015.

Directe relatie met

- Water: Nota Binnenwater.
- Groen en natuur in de stad: Groen kleurt de Stad, Haagse Bomen: kiezen voor kwaliteit en diversiteit, nota Stedelijke Ecologische Verbindingszones in Den Haag 2008-2018, Nota Groen op niveau, groene daken in Den Haag.
- Programma duurzaamheid: Uitvoeringsplan klimaatbestendig Den Haag.
- Openbare ruimte: Nota Beheren op niveau, Kadernota Openbare Ruimte 2012, Handboek openbare ruimte (in voorbereiding).
- Gezondheid: Nota Volksgezondheid 2011-2014.

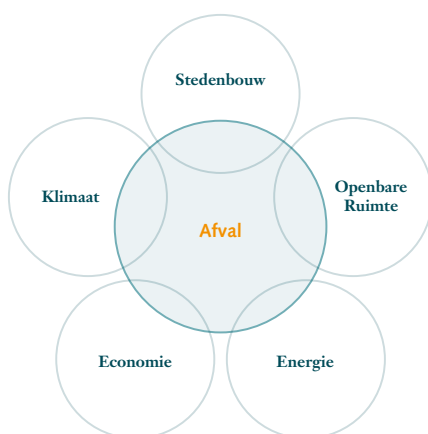
Doelen

- Water en groen: realiseren van een duurzaam, schoon, veilig en gezond watersysteem, duurzaamheid in inrichting, beheer en onderhoud van het groen.
- Openbare ruimte: vasthouden aan residentiekwaliteit voor reguliere woon- en werkgebieden en hofstadkwaliteit voor speciaal aangewezen gebieden.
- Gezondheid: bewaken, beschermen en verbeteren van de gezondheidssituatie van inwoners.

Bij de Carolusschool wordt met inzet van een ondernemer een mooie, groene omgeving gerealiseerd. Zowel de kinderen als bewoners zijn welkom.

Afval

Goed inzamelen en verwerken van het huishoudelijk afval is één van de sleutels tot een schone, gezonde stad. Meer en beter gescheiden inzamelen vergroot de mogelijkheden voor hergebruik. De besparing op energie en grondstoffen die hiermee gepaard gaat levert aanzienlijke milieuwinst op. Dit past in het besef dat grondstoffen schaars zijn.

Dit doen we in Den Haag

De gemeente streeft ernaar het huishoudelijk afval kosteneffectief en op een duurzame manier te verwerken en daarbij zo veel mogelijk gescheiden in te zamelen. Een zo hoog mogelijk servicegehalte voor de burgers is hierbij een doelstelling op zich. Door minder afval te verbranden perken we samen de nadelige milieueffecten in.

Samen met bewoners

Aan de bewoners vragen we door middel van voorlichting gebruik te maken van papier-, glas-, plastic-, brood- en textielcontainers. In de laagbouw biedt de gemeente naast minicontainers voor restafval ook minicontainers voor papier aan.

> Duurzaam voorbeeld

Steeds meer groene daken

Groene daken leveren een belangrijke bijdrage om bij hevige regenval piekafvoer van hemelwater te dempen. In de afgelopen jaren zijn 230 nieuwe groene daken (25.000 m²) aangelegd. Om groene daken te blijven stimuleren is door de gemeente € 250.000,- extra beschikbaar gesteld. Daarmee kan nog eens 10.000 m² aan groene daken worden aangelegd.

Het aantal ondergrondse containers in de stad wordt verder uitgebreid. Zo vergroot de gemeente het serviceniveau, wordt de overlast van meeuwen tegengegaan, en neemt de problematiek van zwerfafval in de Haagse wijken af.

Samen met ondernemers

De verantwoordelijkheid voor bedrijfsafval ligt bij de bedrijven in de stad. Bedrijven kunnen een belangrijke bijdrage leveren door repareerbaar en her te gebruiken producten te maken, zelf minder afval te produceren, zo veel mogelijk her te gebruiken en bedrijfsafval gescheiden te (laten) verwerken. Maatschappelijke ontwikkelingen en trends

- Toenemende aandacht voor groene grondstoffen / biobased economy (bio plastics e.d.).
- Circulaire economie en Cradle2Cradle: hergebruik en opwaarderen van afval tot nieuwe hoogwaardige grondstof.

Samenhang

Hoofdnota: Het huishoudelijk afvalplan 2012-2015 (HAP).

Directe relatie met

- Openbare ruimte: Nota Beheren op niveau, Kadernota Openbare Ruimte 2012.
- Energie en klimaat.
- Economie.

Doelen

- Afval: meer gescheiden inzamelen en hergebruiken.
- Klimaat: bewerkstelligen van een klimaatneutrale en klimaatbestendige stad.
- Energie: betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening.

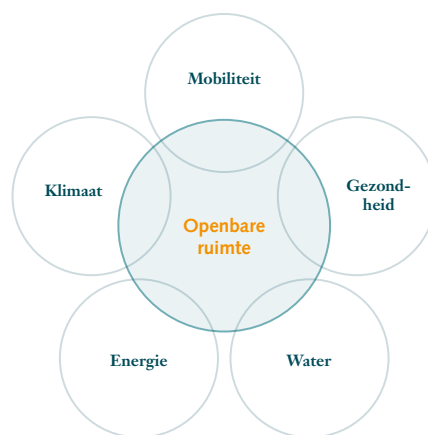
> Duurzaam voorbeeld

Samen houden we de stad schoon

De Keep it Clean Day is onderdeel van de World Clean Up, een actie waarbij 91 landen in de wereld hun land opruimen. In de afgelopen jaren is deze dag ook in Den Haag georganiseerd. Ondernemers, bewoners en scholieren gingen samen aan de slag om de eigen buurt schoner te maken. Want; samen houden we de stad schoon!

Openbare ruimte

In de openbare ruimte leeft de stad. De kwaliteit van die openbare ruimte bepaalt mede hoe burgers, bezoekers en bedrijven zich in en door de stad kunnen bewegen, en of ze zich er thuis voelen. Een openbare ruimte met allure is daarnaast noodzakelijk om aantrekkelijk te blijven als vestigingsstad voor mensen en bedrijven. Het creëren, beheren en handhaven van een kwalitatief hoogwaardige openbare ruimte is dan ook een belangrijke pijler in het verduurzamen van de stad.

Dit doen we in Den Haag

Een gezond en prettig leefklimaat is belangrijk om bewoners en ondernemers aan te trekken en vast te houden. Bij het investeren in de openbare ruimte let de gemeente op hoe die investeringen daadwerkelijk bijdragen aan de economische positie van de stad.

- Den Haag investeert in het aanpassen van infrastructuur op en in de grond, zoals de aanleg van nieuwe energienetwerken, elektrisch rijden, rijden op groen gas, aardgas en energiezuinige openbare verlichting. Dit is belangrijk om de overstap naar energiebesparing en naar duurzame mobiliteit en lokale energieopwekking te ondersteunen.
- De gescheiden opvang van hemel- en afvalwater levert een duurzame bijdrage aan de openbare ruimte.
- Door meer ondergrondse afvalcontainers aan te leggen vergroten we het serviceniveau voor bewoners. Ook gaan we zo het zwerfafval en de overlast van meeuwen tegen.
- Voor een betere verkeersdoorstroming zal er meer dynamische verkeerssignalering in de openbare ruimte worden toegepast.

Ruimtelijke verdichting, milieubewust materiaalgebruik en energiebesparing zijn niet alleen noodzaak, ze leveren voor Den Haag nieuwe, duurzame invalshoeken op om de kwaliteit van de openbare ruimte te helpen vergroten. Bij de voorbereiding van werken, bij aanbestedingen en bij de uitvoering van weg- en waterbouwwerkzaamheden weegt de gemeente duurzaamheid mee als beoordelingscriterium. Het behouden en creëren van stille plekken beschouwen we als een belangrijke tegenhanger van locaties waar juist horeca en de 24-uurs economie ruimte krijgen. Zo zijn stadsboerderijen plaatsen bij uitstek waar mensen elkaar in alle rust kunnen ontmoeten en waar bewoners van alle leeftijden ervaring opdoen over dieren, natuur en milieu. Draagvlak voor duurzaamheid begint met kennis over groen in de directe leefomgeving. Actieve deelname van bewoners aan een duurzame stad is hierbij een logische volgende stap.

Maatschappelijke ontwikkelingen en trends

- Nieuwe vormen en allianties voor het ontwerp, plaatsing en onderhoud van installaties, zoals de inzet van Energie Service Compagnies (ESCO's) voor straatverlichting.

Samenhang

Hoofdnota's: Kadernota openbare ruimte 2012, Beheren op niveau 2014 (update) (BON), Handboek Openbare Ruimte.

Directe relatie met

- Klimaat en energie: Energievisie Den Haag 2040; Concern breed energiebesparingsbeleid; CO₂-neutrale gemeentelijke organisatie; Uitvoeringsplan Klimaatbestendige stad.
- Verkeer en vervoer: Haagse Nota Mobiliteit (HNM).
- Programma Duurzaamheid: Uitvoeringsplan Duurzame stedenbouw.
- Wateragenda en Nota binnenwater.
- Nota Volksgezondheid 2011-2014.

> Duurzaam voorbeeld

Energiezuinige straatverlichting

Den Haag is druk doende om de verlichting van gemeentelijke gebouwen en openbare ruimte te verduurzamen. De lichtarmaturen in het stadhuis zijn vervangen door energiezuinige, in de Stillestraat is een proef gestart met straatlantaarns op LED verlichting en de sporthal Hogeveld is de eerste Haagse Sporthal dat verlicht wordt met LED verlichting.

Dé plek bij uitstek voor informatie over duurzaam wonen, voeding, vrije tijd en vervoer; dat is de Haagse Energiebeurs.

Doelen

- Openbare ruimte: bij de voorbereiding van werken, bij aanbestedingen en bij de uitvoering van werkzaamheden wordt duurzaamheid meegewogen.
- Klimaat: bewerkstelligen van een klimaatneutrale en klimaatbestendige stad.
- Mobiliteit: behouden en vergroten van bereikbare stad – duurzame stad.
- Water: realiseren van een duurzaam, schoon, veilig en gezond watersysteem.

“Ik ben blij dat Staedion investeert in onze serviceflats. Energieverbruik en wooncomfort gaan heel mooi samen. Het besef dat duurzaamheid telt zie ik ook bij de generatie van onze bewoners. Ze juichen bijvoorbeeld toe dat we oud meubilair naar Congo vershippen. Want weggooien, dat doe je niet.”

Janneke Vermeulen, manager serviceflats bij Dekkershaghe

Sociaal en inclusief

In Den Haag gaat duurzaamheidsbeleid verder dan het voorkomen en verminderen van de negatieve effecten op mens en milieu. Als gemeente zetten we verduurzaming actief in om een gezond leefmilieu te bieden in een stad waarin mensen zich kunnen ontplooien. Niet voor niets is het betrekken bij en inschakelen van bewoners bij beleidsbepaling en uitvoering een gemeentelijk speerpunt. Alleen samen kunnen we een richting bepalen die voor de toekomst van de stad het verschil maakt, en bovendien invulling geeft aan de internationale verantwoordelijkheid (think global, act local). De gemeente heeft hierin een voorbeeldrol en geeft dit onder andere vorm via het aanbestedings- en inkoopbeleid.

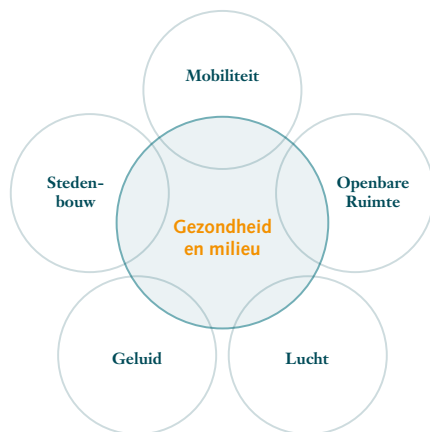
> Duurzaam voorbeeld

Werk maken met energiezuinig licht

Op het ministerie van Infrastructuur en Milieu aan de Plesmanweg zijn ruim 4.500 lampen vervangen door energiezuinige exemplaren. Dit levert een energiebesparing op van 37% en leidt tot 130 ton minder CO₂-uitstoot. Het werk is uitgevoerd door medewerkers van de sociale werkvoorziening Haeghe Groep in samenwerking met leverancier GreenFox en de gemeente. Den Haag levert zo een bijdrage aan het creëren van banen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, zoals vastgelegd in de Participatiewet.

Gezondheid en milieu

Gezondheid van de inwoners houdt direct verband met de kwaliteit van de leefomgeving. Den Haag streeft naar een omgeving die gezond en prettig is en die ook uitnodigt tot gezond gedrag. De kwaliteit van groenvoorzieningen, lucht, geluid, water, bodem en infrastructuur spelen hierbij een rol, net als zichtbare factoren als straling, licht, gevaarlijke stoffen, en voeding en beweging.

Dit doen we in Den Haag

De gemeente richt zich op een aanpak van beschermen, bewaken en bevorderen van een gezonde, veilige leefomgeving. Dat is in het belang van alle inwoners van de stad. In diverse actie- en uitvoeringsplannen bepaalt de gemeente de maatregelen om bijvoorbeeld de luchtkwaliteit voor inwoners van de stad te verbeteren of het omgevingslawaai te verlagen.

- In milieueffectrapportages wordt gezondheid als zelfstandig thema behandeld en meegewogen in ruimtelijke planvorming.
- Bij de inrichting van de openbare ruimte speelt de aanwezigheid van groen-, speel- en ontmoetingsmogelijkheden een belangrijke rol.
- In het Haags verkeersbeleid is een prominente plek weggelegd voor fietsen en wandelen. Dit heeft positieve effecten op de bereikbaarheid en verkeersdruk, maar ook op de gezondheid van inwoners. Samen met het rijk en andere steden zet Den Haag zich actief in om een beter Europees bronbeleid tot stand te brengen.

Via diverse lespakketten meten en verkennen Haagse kinderen de kwaliteit van hun eigen dagelijkse leefomgeving. Het lespakket de Keuzekist stelt schoolgaande kinderen in staat zich op basis

van eigen bevindingen een mening over hun leefomgeving te vormen. Bewustwording helpt om een gezonde actieve levensstijl te bevorderen.

Maatschappelijke ontwikkelingen en trends

- De betrokkenheid van zowel kinderen als volwassenen bij hun leefomgeving neemt toe.
- Door beschikbaarheid van smartphones en apps verrichten burgers steeds vaker zelf metingen.

Samenhang

Hoofdnota's: Nota volksgezondheid 2012-2014; eindrapportage nota Gezondheid en Milieu 2006-2011.

Directe relatie met

- Stedenbouw: Structuurvisie 2020.
- Verkeer en vervoer: Haagse Nota Mobiliteit.
- Milieu: Actieplan Omgevingslawaai, Actieplan Luchtkwaliteit, Nota Bodembeheer, Water: Wateragenda 2012, Uitvoeringsplan Klimaatbestendige stad.
- Openbare ruimte: Groen kleurt de stad.
- De Haagse EU-agenda.

Doelen

- Gezondheid: bewaken, beschermen en bevorderen van de gezondheidssituatie van de inwoners van Den Haag.
- Openbare ruimte: ontmoetings- en beweegvriendelijk inrichten van de buitenruimte, groen in de directe woon- en werkomgeving.
- Gezond en veilige woonomgeving: diverse milieuthema's en ambitie, hygiënisch, comfortabel, veilig binnenmilieu van woningen.
- Luchtkwaliteit: voldoen aan normen voor fijn stof en in 2015 ook aan de normen voor NO₂, speciaal aandacht voor groepen in de stad die extra gevoelig zijn, zoals ouderen, kinderen en mensen met chronische ziekten.

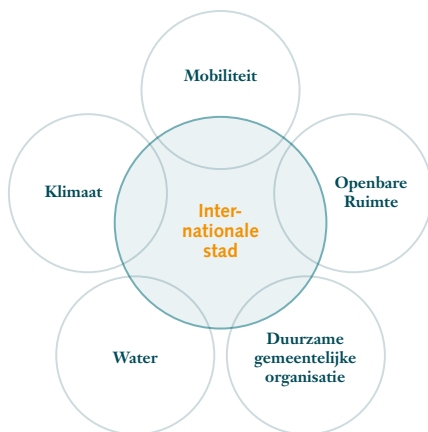
> Duurzaam voorbeeld

Schone lucht voor leerlingen

Voor goede leerprestaties is frisse lucht in de schoolklas belangrijk. De Haagse GGD heeft daarom de website www.beterlerenventileren.nl gelanceerd. Via de website krijgen docenten advies op maat over hoe zij de klas goed kunnen ventileren en energie kunnen besparen.

Internationale stad

In Den Haag is een groot aantal internationale instellingen gevestigd met een kerntaak op het gebied van vrede en recht. Aan veel conflicten liggen duurzaamheids- en verdelingsvraagstukken ten grondslag. Het kan gaan over de beschikbaarheid van (schoon)water, grondstoffen, land, een schoon/vervuild leefmilieu, extreme weersomstandigheden, ontbossing of verwoestijning. Vaak komt een oplossing van het conflict alleen binnen bereik als juist de vraagstukken aandacht krijgen die gaan over duurzaamheid en verdeling.

Dit doen we in Den Haag

Doordat de handel en daarmee grondstoffenstromen zich op een wereldmarkt afspeelt, komen vraagstukken van wat 'recht en fair' is ook aan de orde als Den Haag goederen inkoop en beleidskeuzes maakt. Hoewel minder zichtbaar en opvallend houdt de gemeente bij haar inkoopbeleid rekening met de internationale gevolgen van haar keuzes, zoals de inkoop van FSC gecertificeerd hout en Fair Trade producten. Het college heeft op 16 juli 2013 besloten het nationale Manifest Professioneel Duurzaam Inkopen te ondertekenen.

Samen met bewoners en ondernemers

De gemeente steunt verschillende wijkinitiatieven waarbij bewoners zelf duurzaamheidsmaatregelen treffen in hun wijk of straat. Steeds meer Haagse bedrijven en middenstanders ondernemen vanuit een duurzaam besef van de gevolgen van hun handelen. Zij houden bij hun bedrijfsvoering rekening met de herkomst van grondstoffen en met de omstandigheden waaronder producten geproduceerd zijn. Simon Lévelt, The Earth Collection, Mondial Van der Velde 't Veentje, Energy Guards,

Seepje, Waar en Roeleveld Sikkes zijn een greep uit de mooie voorbeelden. Grote bedrijven die in Den Haag gevestigd zijn, zoals Siemens, Rabobank en Eneco, hanteren hun eigen internationale duurzaamheidseisen in de productieketen en leggen daarover verantwoording af. De ASN Bank – gevestigd in Den Haag – kent haar eigen 'Wereldprijs' waarin 'vrede en veiligheid' en 'eerlijke handel' thema's zijn.

Maatschappelijke ontwikkelingen en trends

- Toenemende invloed EU op de sectoren milieu, natuur, financiën en ruimtelijke ordening.
- Energieafhankelijkheid en betrouwbare energielevering.
- Verdergaande globalisering van de wereldhandel met bijbehorende productie en goederenstromen en verplaatsing milieulasten.

Samenhang

Hoofdnota: Grip op Europa (2011).

Directe relatie met

- Milieu: diverse milieuprincipes en normen.
- Energie en klimaat: Klimaatdoelstellingen voor 2020 en verder, energiezekerheid.
- Verkeer en vervoer: (Internationaal) bereikbare en duurzame stad, liberalisering vervoersmarkt, bronbeleid geluid en lucht.

- Water en groen: behoud en verbetering Natura 2000-gebieden en waterkwaliteit.

Doelen

- Beïnvloeding van Europese wetgeving als het gaat om werkbaarheid van beleid en wetgeving.
- Delen kennis en samenwerking.
- Het verwerven van fondsen of bijdragen in andere vorm ten behoeve van het realiseren van Haagse projecten.

> Duurzaam voorbeeld

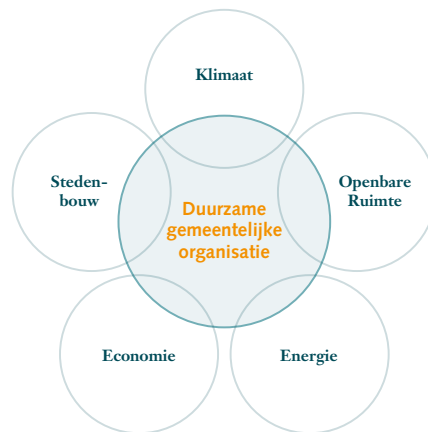
Internationaal Strafhof krijgt duurzame nieuwbouw

Vrede & Recht en duurzaamheid horen bij elkaar. Het nieuw te bouwen kantoor van het Internationaal Strafhof wordt daarom een duurzaam gebouw. Om het Strafhof duurzaam van warmte en koude te voorzien legt Eneco een van de grootste warmte- en koudeopslagsystemen in Nederland aan. Om de nabijgelegen duinen en de drinkwaterbronnen te sparen, worden de benodigde vier ondergrondse bronnen voor opslag van warmte en koude meer dan een kilometer van het gebouw geslagen. Dat is uniek in Nederland.

Duurzame gemeentelijke organisatie

De gemeentelijke organisatie vervult een voorbeeldfunctie. Onze bedrijfsvoering passen we daarop aan. Natuurlijk moet de inkoop aan duurzaamheidseisen voldoen. Ook de gemeentelijke plannen worden getoetst op duurzaamheid.

Dit doen we in Den Haag

Verduurzaming is in de bedrijfsvoering verankerd als permanent aandachtspunt.

- Voor het inkoopbeleid sluit Den Haag minimaal aan bij de nationale criteria voor duurzaam inkopen en bijbehorende productenlijsten en voeren we gemeentelijk beleid voor innovatie.
- In het verduurzamen van de eigen organisatie is het inkoop- en aanbestedingsbeleid een belangrijk instrument. Het gaat om onder meer: kantoorfaciliteiten, de inkoop van groene stroom, het gemeentelijk wagenpark, dynamische verkeersmanagementsystemen, en het aanbesteden van infrastructurele werken.
- De gemeente voert een concern breed energiebesparingsbeleid en maakt er werk van geen grondstoffen te verspillen.
- In het project EnergieRijk Den Haag wordt samen met het rijk onderzocht hoe de rijks- en gemeentebouwen kunnen worden voorzien van goedkope, betrouwbare en schone energie.
- Het Gebiedsgericht Milieubeleid voorziet in een verplichte duurzaamheidsparagraaf voor elk ruimtelijk ontwikkelingsplan. Voor grote ontwikkelingsplannen is de duurzaamheidsparagraaf geïntegreerd in de milieueffectrapportage.

Samen met ondernemers

De gemeente doet regelmatig een beroep op Haagse bedrijven om actief hun duurzaamheidskennis en expertise in te zetten bij verkenningen, marktconsultaties en aanbestedingen. Zo bevorderen we dat Haagse ondernemers innovatieve en voordelige oplossingen realiseren in de keten van ontwerp, productie, beheer en onderhoud en in de afdank/hergebruik van materiaal en grondstoffen.

Maatschappelijke ontwikkelingen en trends

- Accent bij inkoop en aanbesteding verschuift: van kosten naar waarde.
- Vroegtijdige betrokkenheid van de leverancier.
- Noodzaak tot flexibiliteit en transparantie.

Samenhang

Hoofdnota's: Duurzaam inkopen 19 jul 2013; Manifest Professioneel, Duurzaam Inkopen 16 juli 2013, Rapport DMO Evaluatie Duurzaam inkopen, Gebiedsgericht Milieubeleid.

Directe relatie met

- Sociaal beleid: stimuleren arbeidsparticipatie.
- Economisch beleid: vitaal MKB.
- Energie en klimaat: 2020 en klimaat neutraal doelstelling.
- Gebiedsgericht milieubeleid: kwaliteit leefomgeving in relatie tot ruimtelijke ordening.

Doelen

- Toepassen van het de landelijk opgestelde duurzaam inkopen criteria inclusief de daarbij behoren productgroepenlijst.
- Toepassen van de sociale criteria waaronder het stimuleren van fair trade producten, 5% regeling voor inzet mensen met een beperking en leer/werkplekken, het stimuleren van deelname van Haagse bedrijven bij meervoudige onderhandse aanbestedingen.
- Het toepassen van minimum duurzaamheidseisen bij huur, aankoop en realisatie van gemeentelijke kantoorpanden.
- Ten behoeve van zorgvuldige besluitvorming inzichtelijk maken van de milieu- en duurzaamheidsgevolgen van ruimtelijke ontwikkelingsplannen.

Aan de slag met Green Deals? Ook in de regio Den Haag gebeurt het al volop.

> Duurzaam voorbeeld

Voorop in stadslandbouw

Acht ondernemers zijn enthousiast om in het gedeeltelijk leegstaand kantoorpand De Schilde aan de slag te gaan met stadslandbouw.

De plannen variëren van de bouw van een kas op het dak om vis en groenten te kweken, tot het telen van paddenstoelen op koffiedrab. Den Haag is de eerste stad in Nederland die op deze manier stadslandbouw gaat realiseren.

“Duindorp zit in de lift. Zelf kom ik uit een vissersfamilie die hier altijd woonde. Ik zet me graag in voor deze wijk. Duurzaamheid zie ik terug in de hele manier van herinrichting. Ook sociaal, door de combinatie van huur en koop. En dan het uitzicht, beschermd door Natura 2000. Als je het over duurzaam hebt.”

**Martin Spaans, bewoner ecowoning,
voorzitter van wijkberaad Duindorp**

Innovatief en concurrerend

De kracht van Den Haag schuilt in een hoogstaand werk- en leefmilieu. De ligging aan zee, het vele groen, de bereikbaarheid, het winkelaanbod en de hofstad met volop musea en culturele voorzieningen zijn hierbij stuk voor stuk belangrijke factoren. Voor nu en de toekomst hangen de kansen voor de Haagse economie in het algemeen, en voor het MKB, de creatieve sector, het toerisme en de kennisintensieve (internationale) zakelijke dienstverlening in het bijzonder, af van hoe de stad geordend is. In zowel economisch als stedenbouwkundig opzicht wil de gemeente (letterlijk) ruimte bieden aan innovatie en initiatief, en aan nieuwe vormen van stedenbouw, zoals via klein particulier opdrachtgeverschap en zelfbouw. Dat stimuleert, dat innoveert.

“Duurzaam ondernemen is voor Den Haag van groot belang: het geeft ondernemers de kans om innovatief te werken en dat stimuleert de economie en is dus goed voor de stad.”

Wethouder Henk Kool

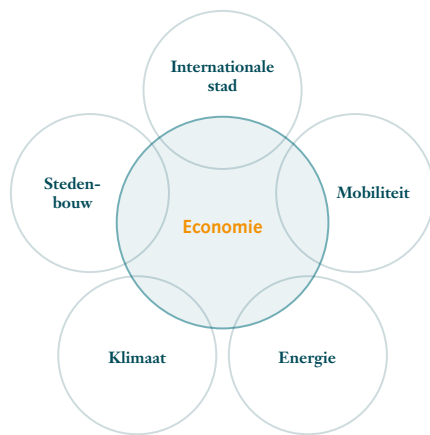
> Duurzaam voorbeeld

Warm en comfortabel wonen

In Duindorp wordt met zeewater uit de Noordzee bijna achthonderd woningen verwarmd. Een speciaal warmtepompsysteem maakt innovatieve stadsverwarming mogelijk door water omhoog te pompen naar een centrale op het voormalige Norfolkterrein in Scheveningen. Daar onttrekt een warmtewisselaar warmte aan het zeewater. Deze warmte wordt afgegeven aan het water in het buizenstelsel dat onder de wijk naar de 789 woningen leidt.

Economie

Economische ontwikkeling hangt steeds meer af van de vraag of bedrijven geïntegreerde producten kunnen leveren die vanuit een keten- en circulaire benadering worden ontwikkeld en hun weg vinden naar afnemers. Waar mogelijk helpt de gemeente Haagse bedrijven de overgang naar innovatie en duurzaamheid te maken.

Dit doen we in Den Haag

In de economische visie besteedt Den Haag speciaal aandacht aan verduurzamen van werklocaties en commercieel vastgoed en het bevorderen van innovaties die duurzame productieketens mogelijk maken. In dat kader werkt de gemeente onder meer aan het verduurzamen van energiestructuren en aan het garanderen van de bereikbaarheid van de stad.

- De gemeente heeft het Energiefonds Den Haag opgezet met daarin een startbedrag van vier miljoen euro om duurzame energieprojecten te stimuleren. Dit gebeurt door financiële overbrugging te bieden voor de eerste fase die vaak onrendabel is. Het Energiefonds heeft het karakter van een lening waarvan inwoners, instellingen en bedrijven tegen een lage rente gebruik kunnen maken.
- Er zijn duurzaamheidskringen opgezet waarin een groeiend aantal MKB-bedrijven kennis op het gebied van duurzame maatregelen uitwisselen.

Samen met bewoners

Bewoners dragen bij aan het succes door in hun eigen huishouden maatregelen te nemen, en ook anderen in de wijk te stimuleren voor bijvoorbeeld extra isolatie en/of de installatie van zonnepanelen. Dit gebeurt onder andere met de regeling 'Duurzaamheid door Haagse wijken'.

Samen met ondernemers

Als initiatiefnemer heeft de gemeente samen met Siemens, Eneco, Rabobank, BAM Woningbouw, en het MKB Haaglanden het centrum Duurzaam Den Haag opgericht. Dit is een onafhankelijk platform dat door krachtenbundeling van bedrijfsleven, bewoners, kennis-instituten en bestuur de verduurzaming van Den Haag stimuleert (duurzaamdenhaag.nl). Het Haags Retailpunt, het Duurzaamheidscentrum en de gemeente bieden via bedrijveninvesteringszones en winkeliersverenigingen een gratis milieuscan aan voor het MKB. De focus van de scan ligt op laagdrempelige maatregelen om energie en water te besparen en ondersteuning bij implementatie ervan.

Maatschappelijke ontwikkelingen en trends

- Duurzaamheids- en waardecreatieverslag internationale bedrijven.
- Circulaire economie.
- Metropool vorming (met regio Rotterdam).

Samenhang

Hoofdnota's: Economische Visie Den Haag, De Kracht van Kwaliteit.

Directe relatie met

- Klimaat en energie: Energievisie Den Haag 2020; Concern breed energiebesparingsbeleid; CO₂-neutrale gemeentelijke organisatie.
- Verkeer en vervoer: Haagse Nota Mobiliteit (HNM).
- Programma Duurzaamheid: Uitvoeringsplan Bestaande woningen, duurzame woningen; Uitvoeringsplan Duurzame stedenbouw; Uitvoeringsplan klimaatbestendig Den Haag.

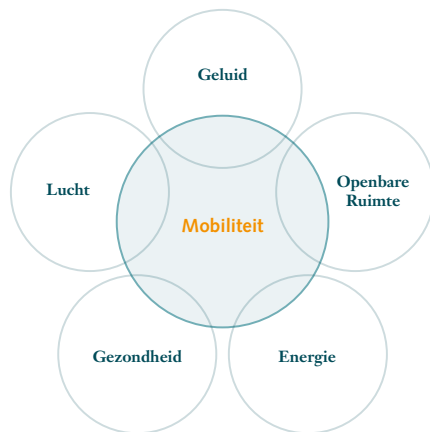
Doelen

De strategie voor de Haagse economie bevat vier speerpunten:

- Internationale stad van Vrede en Recht, unieke branding van Den Haag.
- Kracht van de stad, vanuit 'quality of life' aantrekkelijk voor werkers, bewoners en bezoekers.
- Economische structuur, sterke clusters en vitaal MKB.
- Arbeidsmarkt, talent en vakmanschap.

Mobiliteit

Voor een verbeterde bereikbaarheid en het verminderen van de verkeersdruk in en nabij de wijken verlegt de gemeente verkeer naar hoofdwegen. Deze verschuiving van verkeersstromen verlaagt de milieudruk in de wijken. De keerzijde is dat de milieudruk langs de hoofdwegen toeneemt.

Dit doen we in Den Haag

In de Haagse Nota Mobiliteit komen diverse prioriteiten en aandachtspunten naar voren waarmee nadrukkelijk duurzaam resultaat wordt nagestreefd:

- Via herinrichting van wegen, het geluidactieplan (stil asfalt) en de luchtkwaliteitsmaatregelen dringen we de milieubelasting voor zowel individuele locaties als voor de stad als geheel terug. Hiervoor investeert Den Haag in fietsvoorzieningen, de sloopregeling, elektrisch rijden en de milieuzone vrachtverkeer.
- Inzetten van dynamisch verkeersmanagement helpt om het wegennet gelijkmatiger te benutten. Een verbeterde doorstroming van het verkeer helpt om op het totale wegennetwerk de luchtkwaliteit te verbeteren.
- Verkeer draagt in Den Haag bij aan een verhoogde stikstofbelasting op de duinen (Natura 2000-gebieden). Bij grote wegherinrichtingsplannen bekijkt de gemeente hoe deze stikstofbelasting te beperken is.
- Door het stimuleren van fietsen en wandelen draagt de gemeente bij aan de mogelijkheden voor een gezonde levensstijl.
- Gemeente, het stadsgewest en HTM investeren samen in de verbetering van de infrastructuur voor zowel tram als Randstadrail. De komst van de nieuwe trams in 2014 is aanleiding om naast

de bestaande Randstadraillijnen 2,3, en 4 ook de tramlijnen 9,11,16,17 en 19 grondig op te waarderen. De verwachting is dat het aandeel OV in de regionale vervoersstromen hierdoor zal toenemen.

- Bij plannen voor de inrichting en herinrichting van wegen bekijken we hoe we groen in de stad meer kans kunnen geven.

Samen met bewoners

De gemeente ondersteunt bewoners die de stap naar schonere vervoersmiddelen willen maken. Op aanvraag plaatsen we laadpalen voor elektrische auto's in de openbare ruimte. Het aantal oplaadpunten groeit tot zo'n vierhonderd eind 2013. Van bewoners verwachten we dat zij bewust hun transportmiddel kiezen; fiets, te voet of het OV wanneer het kan, en de auto als het niet anders kan. Door gebruik te maken van de aanwijzingen van de dynamische verkeerssystemen langs en boven de weg worden weggebruikers sneller en met minder stops naar hun bestemming geleid.

Samen met ondernemers

Bedrijven: participatie in bedrijfsmobiliteitsplannen, bewust vervoerskeuze, rij- en bevoorradings-tijden, overschakeling naar schonere vervoersmiddelen, parkeren op eigen terrein.

Maatschappelijke ontwikkelingen en trends

- Landelijk lichte groei personenauto's, afname autobezit onder jongeren.
- Verhoogd fietsgebruik in de leeftijdsgroep tot vijftien jaar.
- Opkomst elektrische fiets.
- Vergrijzing wagenpark onder particulieren.
- Vergroening autopark onder zakelijke rijders draagt nog weinig bij aan daling CO₂-uitstoot verkeer (ING economisch bureau 2013).

> Duurzaam voorbeeld

Uitnodigend voor fietsers

Op 15 oktober 2013 is gevierd dat het 100ste kilometer fietspad van rood asfalt is voorzien. Hierdoor wordt het verplaatsen per fiets veiliger en aantrekkelijker. Oud-wielrenner Michael Boogerd vindt dat de nieuwe fietspaden een echte uitnodiging zijn om vaker op de fiets te stappen.

Samenhang

Hoofdnota: Haagse Nota Mobiliteit (HNM).

Directe relatie met

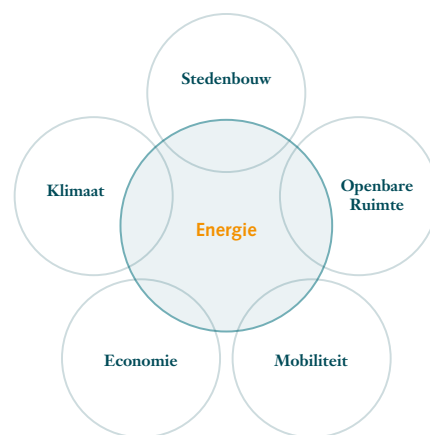
- Milieu: Actieplan Geluid, Actieplan luchtkwaliteit, Klimaatplan Den Haag.
- Nota Gezondheid.
- Openbare ruimte: Groen kleurt de stad.

Doelen

- Mobiliteit: behouden en vergroten van bereikbare stad – duurzame stad.
- Geluid: bevorderen van levendig waar kan, stil waar moet.
- Luchtkwaliteit: voldoen aan normen voor fijn stof (PM₁₀) en NO₂.
- Klimaat: bewerkstelligen van een klimaatneutrale en klimaatbestendige stad.
- Groen: behoud en verbetering groen.
- Gezondheid: bijdragen aan een gezonde stad.

Energie

Een klimaatneutrale stad is een grote opgave. Zeker omdat de energiebehoefte van burgers en bedrijven blijft toenemen. De verwachting is dat het totale energieverbruik van Den Haag in 2040 dertien PetaJoule (PJ) warmte en zes PJ elektriciteit bedraagt. In 2013 wordt het verbruik geschat op zestien PJ voor warmte en zeven PJ voor elektriciteit. Ter illustratie: één PetaJoule staat voor de totale energiebehoefte van circa 17.000 huishoudens.

Dit doen we in Den Haag

De Energievisie beschrijft welke aandelen duurzame energie nodig zijn om in Den Haag de transitie naar hernieuwbare energie op te pakken. Ook aanpassingen in de infrastructuur voor energie zijn nodig om het transporteren van energie die uit duurzame bronnen afkomstig is te ondersteunen. Het decentraal opwekken van energie helpt op de lange termijn energie betaalbaar te houden en vergroot de leveringszekerheid van energie voor de stad als geheel.

- In samenwerking met het rijk zoekt de gemeente mogelijkheden om collectieve convenanten te sluiten waarmee duurzamere energievoorziening te realiseren is. Een voorbeeld is het overleg in het kader van EnergieRijk voor warmte/koude-opslag of aansluiten op stadsverwarming voor gebouwen in het gebied van Centraal Station tot het Spui.
- Den Haag bereidt zich voor op het oprichten van een lokaal Warmtebedrijf en werkt aan het verdichten en het uitbreiden van het warmtenet.
- Voor de aardwarmtecentrale wordt door de gemeente een doorstart voorgestaan.

- Den Haag onderzoekt de mogelijkheden voor meer windturbines op haar grondgebied.
- De gemeente ontwikkelt een warmte/koudekaart die inzicht biedt in welke verduurzaming van de warmtevoorziening het best past bij de diverse locaties in de stad.
- Voor bewoners en bedrijven kent Den Haag al voor het derde jaar op rij een regeling voor het plaatsen van zonnepanelen.
- Waar mogelijk wordt er werk met werk gemaakt. Bij de aanleg van de Rotterdamsebaan wordt in de tunnel ruimte gereserveerd voor de aanleg van een leiding voor het Haagse warmtenet.

Samen met bewoners en ondernemers

Participatie van bewoners en bedrijven bij nieuwe vormen van warmteproductie, -distributie en -levering is van groot belang. Eneco en het World Forum Convention Center (WFCC) hebben al het voortouw genomen door een overeenkomst te tekenen voor de aansluiting van WFCC op het Haagse warmtenet.

Van bedrijven verwacht de gemeente dat zij conform het Activiteitenbesluit, energiebesparingsmaatregelen die zich binnen vijf jaar terugverdienen daadwerkelijk nemen. Ook bewoners worden gestimuleerd energiebesparingsmaatregelen te treffen. De gemeente ondersteunt bewoners en bedrijven door wijkinitiatieven en specifieke subsidies, bijvoorbeeld voor dak- en vloerisolatie, de zonnepanelenregeling, het energiefonds en het project 'Duurzaamheid door Haagse wijken'.

Maatschappelijke ontwikkelingen en trends

- Lokale decentrale duurzame energieopwekking.
- Aanleggen van infrastructuur om duurzaam energie te transporteren.
- Ontwikkeling naar smart grids.
- Revolverende fondsen of garantstellingen.
- Inzet op warmtenet.

De overstap naar schone energie is niet zomaar gemaakt. De documentaire 'Groen achter de duinen' laat zien wat er voor nodig is.

> Duurzaam voorbeeld

Haagse energiebeurs jaarlijks evenement

Om duurzaamheid te bevorderen organiseert Den Haag jaarlijks een Energiebeurs voor haar inwoners. In 2013 werd de beurs bezocht door 5.000 bezoekers, dat is ruim 1.000 meer dan in 2012. De bezoekers zijn positief over de beurs en gaven het een rapportcijfer 8. Ruim de helft van de bezoekers zegt zelf aan de slag te gaan met verduurzaming. Vooral zelf energie opwekken en isolatie zijn populair.

Samenhang

Hoofdnota's: Energievisie Den Haag 2040, Concern breed energiebesparingsbeleid, CO₂-neutrale gemeentelijke organisatie, Plan van aanpak Energiebesparing en warmtenetten Den Haag.

Directe relatie met

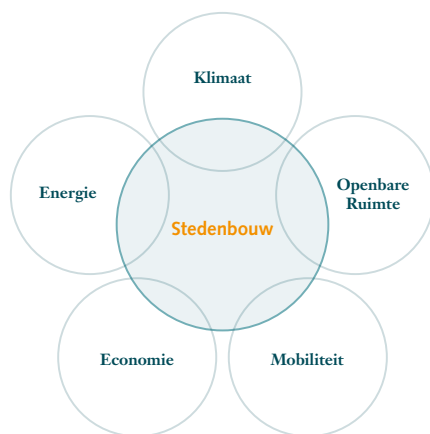
- Verkeer en vervoer: Haagse Nota Mobiliteit (HNM).
- Programma Duurzaamheid: Uitvoeringsplan Bestaande woningen, duurzame woningen, Uitvoeringsplan Duurzame stedenbouw, Uitvoeringsplan klimaatbestendig Den Haag.
- Economie: De kracht van kwaliteit – Economische Visie Den Haag.

Doelen

- Klimaat: bewerkstelligen van een klimaat-neutrale en klimaatbestendige stad.
- Mobiliteit: behouden en vergroten van een bereikbare stad – duurzame stad.
- Energievisie: betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening.

Stedenbouw

Den Haag groeit. Duurzame stedenbouw speelt daar op in door tijdig voor te sorteren op opgaven als klimaatverandering, energietransities, bereikbaarheid en verdichting. Meervoudig (her)gebruik van de schaarse grond en het scheppen van kaders en randvoorwaarden voor klimaatbestendig en duurzaam bouwen en inrichten horen daarbij.

Dit doen we in Den Haag

Duurzame maatregelen leveren maatschappelijke waarde en in toenemende mate ook economische waarde op. De gemeente heeft vier opgaven vastgesteld die in de stedelijke ontwikkeling van Den Haag centraal staan:

- Energie.
- Kust, klimaat en groen.
- Bewegen.
- Bouwen en hergebruik.

Investeringsrichtingen in Den Haag richten we vooral op de centrale zone van de stad; globaal van Scheveningen via de Internationale Zone, het Centrum en de Binckhorst naar het Prins Clausplein. Met de Gemeentelijke Praktijk Richtlijn (GPR) kan de duurzaamheid van een gebouw (bestaand, gerenoveerd of nieuw) worden berekend. Hoe hoger het cijfer, hoe duurzamer. Gebouwen binnen de gemeentegrenzen moeten minimaal de score 7 halen. Voor kantoren is de ambitie een GPR van 8.

Samen met bewoners en ondernemers

Als gevolg van de economische crisis is de vastgoedmarkt aan het verschuiven van een aanbod- naar een vraaggestuurde markt. Kleinschalig en collectief particulier opdrachtgeverschap past in die trend.

Het heeft bovendien als voordeel dat er meer bij de individuele wensen van de bewoners van Den Haag kan worden aangesloten, ook wat duurzaamheid betreft. De gemeente wil de mogelijkheden vergroten voor bewoners en ondernemers om zelf als opdrachtgever te fungeren. Om de verduurzaming van de bestaande woningvoorraad in Den Haag te versnellen heeft de gemeente samen met Bouwbedrijven, het MKB, banken, kennisinstellingen en energiebedrijven het netwerk Duurzame woningrenovaties opgezet. In het netwerk worden innovatieve werkmethoden uitgewisseld om meer en sneller duurzame woningrenovaties tot stand te brengen.

Maatschappelijke ontwikkelingen en trends

- Den Haag groeit: naar verwachting circa 60.000 meer inwoners in 2030.
- Duurzame transformatie.
- Bouwen in de bestaande stad.
- Flexibiliteit in ruimte en tijd waaronder Interimplanologie (voor tijdelijke bestemmingen).
- Groeiende behoefte aan multifunctionele ruimte.
- Verduurzamingseisen in bestemmingsplannen en openbare aanbestedingen werken.

Samenhang

Hoofdnota's: Bestaande woningen, duurzame woningen, Uitvoeringsplan Duurzame Stedenbouw 2012, Uitvoeringsplan Klimaatbestendige stad, Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling 2014.

Directe relatie met

- Klimaat en energie: Klimaatplan Den Haag, Energievisie Den Haag 2020.
- Economie: De Kracht van Kwaliteit, Economische Visie Den Haag.
- Openbare ruimte: Nota Beheren op niveau, Kadernota Openbare Ruimte 2012.

Doelen

- Klimaat: bewerkstelligen van een klimaatneutrale en klimaatbestendige stad.
- Energie: betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening.
- Den Haag streeft naar een duurzame fysieke ontwikkeling van de stad en een duurzame bereikbaarheid.

Trends en ontwikkelingen

Het milieu- en duurzaamheidsbeleid van de gemeente is er op gericht om huidige problemen aan te pakken en voor te sorteren op te voorziene toekomstige ontwikkelingen. Ook andere partijen zoals het rijk, bedrijven, instellingen en burgers doen dat, elk op hun eigen wijze en schaalniveau.

Bovendien maakt wat de één doet uit voor het effect dat een andere partij beoogd. Voor effectief beleid is het noodzakelijk tijdig kennis te nemen van en in te spelen op de steeds veranderende omgeving. Een aantal nieuwe ontwikkelingen zullen van invloed zijn op de vormgeving en uitvoering van het toekomstige Haagse milieu- en duurzaamheidsbeleid.

Omgevingswet

Voor ruimte, wonen, infrastructuur, milieu, natuur en water gelden afzonderlijke uitgangspunten, procedures en eisen. Toch zijn het stuk voor stuk aspecten van de fysieke leefomgeving. In het belang van vereenvoudiging brengt de rijksoverheid vijftien wetten, waaronder de Wet op de ruimtelijke ordening en de Wet milieubeheer, in deze nieuwe Omgevingswet samen. Een resultaat hiervan is dat vertrouwde instrumenten zoals het bestemmingsplan, het verkeersplan en het waterplan verdwijnen. Ze gaan op in één omgevingsplan. Eind 2013 stuurt het kabinet het wetsvoorstel naar de Tweede Kamer, waarna het in 2018 in werking treedt. De gemeentelijke organisatie zal zich in de tussenliggende periode moeten voorbereiden op wat dit betekent in werkwijzen en instrumenten.

Energieakkoord

Het kabinet heeft samen met de sociale partners en de milieubeweging een akkoord gesloten over het klimaatbeleid en de energiedoelstellingen. Dit energieakkoord voorziet in een maatregelenpakket om burgers, bedrijven en organisaties te stimuleren zelf energie op te wekken en energiebesparende maatregelen te treffen. Dit vraagt ook in Den Haag forse inspanningen van alle betrokkenen. Voor het isoleren van sociale woningbouw wordt met het energieakkoord extra geld uitgetrokken. In 2016 wordt bepaald of de afgesproken maatregelen voldoende zijn om de gestelde doelen te halen of dat er aanvullende maatregelen nodig zijn.

SWUNG 2

De geluidwetgeving wordt aangepast onder de noemer 'Samen werken in de uitwerking van nieuw geluidbeleid' - Swung. Swung wordt uitgevoerd in twee fasen. Fase 1 (per 1 juli 2012 in werking getreden) behandelt de geluidhinder van Rijksinfrastructuur. Bij fase 2 (SWUNG 2) gaat het om provinciale & gemeentelijke infrastructuur en het stelsel van geluidnormen. Voor de gemeentelijke praktijk betekent SWUNG 2 onder meer dat Den Haag met een eenduidig/vereenvoudigd normenstelsel kan gaan werken. Zo vervalt de soms als verwarrend ervaren mogelijkheid om hogere maximale geluidwaarden vast te stellen. Het afschaffen van de besluiten om hogere waarden vast te stellen vermindert bovendien de regeldruk. Het is de verwachting dat SWUNG 2 in 2015 in werking treedt en te zijner tijd in de Omgevingswet wordt opgenomen.

Bodem

De ondergrond dient in de stad als gezond leefoppervlak, waterkering en drager van (cultuur) historie. Daar komen steeds meer functies bij, vooral op het vlak van infrastructuur. Waar de bodem verontreinigd is en risico's voor mens en milieu met zich meebrengt, wordt de bodem gesaneerd, zodat het zowel weer de oude als de nieuwe functies kan vervullen. Terwijl de klassieke bodemsaneringsoperatie voor een belangrijk deel is afgerond, zijn er nieuwe opgaven ten aanzien van ondergrond in aantocht. Dat geldt voor het op elkaar afstemmen en verenigen van de nieuwe bodemfuncties zoals

ondergrondsparkeren, tunnels, ondergrondse afvalopslag, warmtenetten, opslag van riool- en regenwater, warmte/koude opslag en geothermie. Al deze functies doen een beslag op de bestaande ruimte in de ondergrond, hebben mogelijk effect op de bodem- en waterkwaliteit en vergen meer en meer een gecoördineerde aanpak. Het bodembeleid ontwikkelt zich van sanering naar bodembeheer en duurzame inrichting van de ondergrond.

Stadslandbouw en voedsel

In de stad wordt aandacht gevraagd voor bewustwording en consumptie van voedsel. Burgers willen steeds meer zelf actief aan de gang met voedsel. Maatschappelijke organisaties, actieve burgers en ondernemers komen met soms innoverende ideeën over voedsel en de verbouw ervan binnen en buiten de stad.

“Ik ben geïnspireerd door de vele goede kanten van onze stad, en zie goede kansen om de stad duurzaam te vernieuwen, bijvoorbeeld in het Beatrixkwartier.”

Wethouder Marnix Norder

> Duurzaam voorbeeld

Landelijke primeur met Beatrixkwartier

Als gastheer van de Dutch Green Building Week maakte Den Haag bekend dat het Beatrixkwartier duurzaam wordt ontwikkeld. Dit wordt een pilot in de nieuwe methode BREEAM-NL Gebied duurzaamheidskeurmerk. De samenwerking met de bedrijven en organisaties in de buurt is daar onderdeel van. Het is de eerste keer dat er op gebiedsniveau naar verduurzaming van een bestaand gebied wordt gekeken. Den Haag heeft daarmee een landelijke primeur.

Monitoring milieu- en duurzaamheidsbeleid

Om milieu- en duurzaamheidsbeleid vorm te geven en op resultaten te kunnen sturen is relevante, betrouwbare en tijdige informatievoorziening van groot belang. Het Europees Milieuagentschap gebruikt daarvoor de 'MDIAK reporting chain'-methode. Dit is een gestructureerd geheel van metingen en observaties. Voor lokaal operationeel milieu- en duurzaamheidsbeleid is echter meer nodig.

Dan gaat het ook om lokaal geijkte stuur-indicatoren, inzicht in lokale samenhangen & trends en de positie van de informatie ten opzichte van de gemeentelijke doelen en uitgangspunten. Bekende rapportage- en monitoringsystemen voldoen in meer of mindere mate (nog) niet aan deze lokale vereisten. Het komende jaar benut de gemeente om te bezien welke vorm van monitoring het best bij de Haagse situatie en wensen aansluit.

“ Ik stel mijn huis open om anderen nét dat laatste zetje te geven. Er leeft ergens toch een gevoel dat duurzaamheid duur, moeilijk of lelijk is. Die spoken wil ik verjagen. Zelf was ik ook onzeker waar ik moest beginnen. Inmiddels wek ik meer energie op dan we als huishouden verbruiken. ”

**Ronald van Wuijtswinkel,
eigenaar voorbeeldwoning**

Bijlage 1: Haagse milieudoelen en -normen

Milieuparameter	Doelniveau	Doeljaar	Bron doel	2012
<i>Klimaat</i>				
Emissie broeikasgassen in de stad	- 30% ten opzichte van 1990	2020	Gemeente	Zie topindicator
	- Klimaatneutrale gemeente	2040	Gemeente	
<i>Luchtkwaliteit</i>				
Jaargemiddelde concentratie NO ₂	40 µg/m ³	2015	EU	Actualisatie Actieplan luchtkwaliteit
Fijnstof (PM10) jaargemiddelde concentratie	40 µg/m ³	2011	EU	Geen overschrijdingen
Fijnstof (PM10) dagnorm (daarmee overeenkomend jaargemiddelde)	32 µg/m ³	2011	EU	Geen overschrijdingen
<i>Geluid</i>				
Gevelbelasting woningen a.g.v. wegverkeer (auto's en trams) bij nieuwbouw/aanleg nieuwe wegen (Wet geluidhinder (Wgh):				Er zijn 14 hogere waarden beschikkingen verleend
- Voorkeursgrenswaarde	48 dB	*	Rijk	
- Maximale ontheffingswaarde als voorkeursgrenswaarde niet kan worden gerealiseerd	63 dB	*	Rijk, in Beleid hogere grenswaarden Wgh	
- Maximale ontheffingswaarde bij vervangende nieuwbouw	68 dB	*	Rijk, in Beleid hogere grenswaarden Wgh	
- Maximale ontheffingswaarde voor cumulatieve belasting van meer dan een bron	69,5 dB	*	Rijk, getalmatige invulling gemeente in Beleid hogere grenswaarden Wgh	
Oplossen prioritaire geluidsknelpunten bij bestaande situaties (Actieplan Omgevingslawaa):				Eind 2011 is gestart met het uitvoeringsprogramma stil asfalt
- Drempelwaarde van de gevelbelasting voor het bepalen van een prioritair knelpunt	68dB	2012	Rijk, getalmatige invulling gemeente	
<i>Bodem</i>				
Aantal spoedlocaties:				Op schema
- Risico's voor de volksgezondheid	- Geïnterviewd risico's voor de volksgezondheid (11 locaties per december 2012)	2013	Convenant Bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties, van de vm. ministeries VROM, LNV en V&W, IPO, UWV en VNG; d.d. 2009	
	- Spoedlocaties gesaneerd en/of beheerd	2015		
- Verspreidingsrisico's grondwaterverontreinigingen	- Geïnterviewd (150 onderzoeken (2012)	2013		

* Geldt nu (wettelijke toets bij bestemmingsplannen)

Milieuparameter	Doelniveau	Doeljaar	Bron doel	2012
<i>Externe veiligheid</i>				
Aantal risicobronnen in woonwijken	Geen nieuwe	Nog niet vastgesteld	Gemeente	
Plaatsgebonden risico	PR 10-6 contour niet overschrijden	Geldt nu (gasleiding 1/1/2014)	Rijk	Knelpunt is opgelost
Groepsrisico	Motiveringsplicht afhankelijk van hoogte aantal		Rijk	Doorlopende aandacht vereist
<i>Afval</i>				
Gescheiden inzameling:	(kg/inw)	2015	Gemeente	Geen recente sorteer analyse bekend
- GFT	15 ²			
- Papier	30			
- Glas	17			
- Textiel	2			
- Kunststof	2,42 ⁱⁱ			
- KCA	0,6			
- AEEA ¹	max. 1,2 kilo in restafval			
<i>Water³</i>				
Nitraat	1,8 mg/l	2027	KRW	Het Hoogheemraadschap Delfland rapporteert hierover jaarlijks aan de EU
Fosfaat	0,3 mg/l	2027	KRW	
Zware metalen:				
- Lood	220 mg/l	2015	Rijk	
- Zink	40 mg/l	2015	Rijk	
- Kwik	1.2 mg/l	2015	Rijk	
- Koper	3.8 mg/l	2015	Rijk	
- Cadmium	2 mg/l	2015	Rijk	
Reductie milieubelasting bestrijdingsmiddelen	95% t.o.v. 1998		Rijk	
Ecologie	Gewenste Ecologisch Potentieel		KRW	
<i>Groen/ecologie</i>				
Het functioneren van de stedelijke groene ecologische hoofdstructuur (inclusief ecologische verbinding-zones)	In stand houden en ontwikkelen van de groenstructuur en de daarin aanwezige waarden (o.m. natuurwaarden, cultuurhistorische waarden en recreatieve/ economische waarden)	Doorlopend	Rijk, Provincie, Gemeente	Loopt
Duurzame instandhouding van het groenareaal met functies voor mens, flora en fauna				

1 AEEA: afgedankte elektrische en elektronische apparatuur

2 Deze doelen zijn optioneel en gaan uit van alternerend inzamelen voor deze fracties.

3 Dit zijn doelen van het Hoogheemraadschap Delfland. Conform de Waterwet, artikel 3.8, dient de gemeente het Hoogheemraadschap te ondersteunen.

4 KRW staat voor de Europese Kaderrichtlijn Water

Bijlage 2: Nota's en doelen

1 Doelen met continue inzet zonder specifiek doeljaar
2 Kwalitatieve bijdrage aan milieu-/duurzaamheidsdoel

Nota's	Doel	Doeljaar	Continu ¹	Bijdrage aan milieu-/duurzaamheidsdoel ²
<i>Energie en Klimaat</i>				
Klimaatplan Den Haag (RIS 180174)	CO ₂ -neutraal	2040		Vermindering bijdrage aan klimaatverandering
Klimaatplan Den Haag (RIS 180174)	30% CO ₂ -reductie	2020		Vermindering bijdrage aan klimaatverandering
Energievisie Den Haag (RIS 180173)	Betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening	2040		Vermindering bijdrage aan klimaatverandering
Plan van Aanpak: Energiebesparing en Warmtenetten Den Haag (RIS 267426)	Ontwikkelen van een modern Haags Warmtenet en oprichten van een lokaal Warmtebedrijf		x	Vermindering bijdrage aan klimaatverandering
<i>Stedenbouw</i>				
Uitvoeringsplan Bestaande woningen, duurzame woningen (RIS 176840)	Bestaande voorraad verduurzamen (participatie: Duurzaam de Wijk in: o.a. stimuleren glas- en vloerisolatie)		x	Vermindering bijdrage aan klimaatverandering
Uitvoeringsplan Duurzame stedenbouw (RIS 251776)	Doorlopend. Vertrekpunt voor de visie op duurzame stedenbouw is de stelling 'stadsontwikkeling nieuwe stijl = duurzaam'. Rekening houdend met de huidige ontwikkelingen betekent duurzame stedenbouw kiezen voor schone en gezonde systemen, het centraal stellen van de eindgebruiker en rekening houden met geleidelijke vernieuwing		x	Vermindering bijdrage aan klimaatverandering. Klimaatadaptatie
Uitvoeringsplan Klimaatbestendig Den Haag (RIS 252427)	Rekening houden met klimaatverandering		x	Bijdrage aan klimaatadaptatie
Agenda voor verdichting (RIS 159469)	Bewerkstelligen van een stedelijke verdichting op een dusdanige wijze dat het bijdraagt aan het versterken van kwalitatief hoogwaardig stedelijk milieu en leefbaarheid van de stad		x	Open houden groen gebieden, drager hoog stedelijke voorzieningen, terugdringen aantal mobiliteitsverplaatsingen
Woonvisie 2009 - 2020 (RIS 167788)	Ambities en prestatieafspraken op het terrein van wonen	2020		Vermindering bijdrage aan klimaatverandering; Klimaatadaptatie, groen leefomgeving, sociaal inclusieve woningbouw, aantrekkelijk veilige, toegankelijke woonomgeving
IpSO (investeringsprogramma stedelijke ontwikkeling) (RIS 263532)	Prioriteitstelling stedelijke investeringen		Jaarlijks	Prioritering stedelijke ontwikkeling inclusief de daarbij behorende doelstellingen
Wêrldstad aan Zee, Structuurvisie Den Haag 2020 (RIS 129201)	Een stadsbrede visie op de ruimtelijke ontwikkeling van Den Haag met bijbehorende groeistrategie	2020		Een groeiende, groene, bereikbare wereldstad aan zee met hoogwaardige openbare ruimte

Nota's	Doel	Doeljaar	Continu ¹	Bijdrage aan milieu-/duurzaamheidsdoel ²
<i>Stedenbouw</i>				
Nota Duurzaam bouwen 'Den Haag: op weg naar een acht', 2007 (RIS 143475)	Verduurzaming gebouwen		x	Vermindering bijdrage aan klimaatverandering
Adviezen / subsidies bouw / verbouwplannen (DSO/BTD)	Het leveren van maatwerk t.a.v. bouwplannen		x	Maatwerk op alle schaalniveaus en voor alle duurzaamheidssterreinen
Nota Archeologie 2011 - 2020 (RIS 180680)	Duurzaam beheer en onderhoud van het bodemarchief. In de nota worden 7 beleidsdoelstellingen voor 2011 – 2020 geformuleerd, die zich richten op duurzaamheid, transparantie, kwaliteit, effectiviteit, samenwerking en draagvlak	2020		Behoud historisch/cultureel erfgoed; Relatie met WKO, geothermie en bodemkwaliteit
Nota Volksgezondheid 2012 - 2014: 'Gezond aan de Slag!' (RIS 249100)	Ambitie: Hagenaars leven langer gezond. Doelstelling: met ons volksgezondheidsbeleid leveren wij een bijdrage aan het (langer) in goede gezondheid leven van de Haagse bevolking. Er wordt vooral ingezet op het terugdringen van de sociaal economische gezondheidsverschillen. Deelprogramma 5. Gezonde leefomgeving (gezonde inrichting van de stad)	2014	x	Voor volksgezondheid geldt het eigenlijk andersom. Behalen van milieudoelen draagt ook bij aan een betere volksgezondheid
Handleiding Gebiedsgericht milieubeleid (RIS 127626)	Verinnerlijken milieumambities in ruimtelijke planvormen en het bieden van ontwikkelingsruimte daar waar het kan		x	Maatwerk aandacht voor de thema's bodem, externe veiligheid, geluid, lucht, mobiliteit, schoon, water, natuur en klimaat in ruimtelijke ontwikkelingsplannen
Beleid Hogere grenswaarden Wet geluidhinder (RIS 179918)	Het betreft gemeentelijke uitwerking van een wettelijke bepaling. Overschrijding van een voorkeursgrenswaarde kan onder voorwaarden worden toegestaan. Het college kan hiervoor ontheffing verlenen en een hogere grenswaarde vaststellen mits aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan		x	Een zo optimaal mogelijk evenwicht tussen de bescherming van het leefklimaat, de gezondheid van de inwoners van Den Haag en de ruimtelijke en economische ontwikkelingsbehoefte van de stad. Het beleid richt zich primair op de omgevingscondities waaronder wordt gebouwd en stelt daartoe onder andere eisen aan de geluidsbelasting op de bebouwing
Gezamenlijk Bodemsaneringsbeleid 2003 (RIS 106663)	Creëren en beheren van de bodem om het geschikt te maken voor de gewenste functies		x	Voorkomen en wegnemen risico's bodemverontreinigingen

Bijlage 2 vervolg

1 Doelen met continue inzet zonder specifiek doeljaar
 2 Kwalitatieve bijdrage aan milieu-/duurzaamheidsdoel

Nota's	Doel	Doeljaar	Continu ¹	Bijdrage aan milieu-/duurzaamheidsdoel ²
<i>Stedenbouw</i>				
Nota Externe veiligheid (RIS 259485)	Het externe veiligheidsrisico zoveel mogelijk beperken en het veiligheidsniveau in Den Haag verhogen.		x	Risico's beheersbaar in de stad. Het externe veiligheidsbeleid in Nederland rust op twee pijlers: het plaatsgebonden risico (PR) en het groepsrisico (GR)
Nota Bodembeheer gemeente Den Haag 2013 - 2023 (RIS 260571)	Mogelijkheden scheppen om licht verontreinigde grond her te gebruiken zonder dat er risico's voor mens en milieu optreden. Afvoer van de licht verontreinigde grond en aanvoer van schone grond is dan niet meer nodig, wat tijd, grondstoffen en geld bespaart	2023		Gemeentelijke grondstromenbeleid; nuttig hergebruik van grond geen verslechtering bodemkwaliteit
<i>Openbare ruimte</i>				
Voedselstrategie	Stimuleren voedselinitiatieven in de stad		x	Versterken groene, leefbare en gezonde stad
Huishoudelijk Afvalplan 2012 - 2015 (RIS 182115)	Duurzaam Afvalbeheer. Scheidingsdoelstellingen (hergebruik)		x	Een hoog serviceniveau, milieurendement (preventie, hergebruik, recycling, nuttige toepassing, CO ₂ -uitstoot), kostenefficiëntie en een schone stad
Nota Groen kleurt de stad (RIS 129360)	Behoud, beheer en ontwikkeling van groen gebieden in de stad	2018		Versterken groene, leefbare, gezonde en aantrekkelijke stad voor toeristen en vestiging, bewoners & bedrijven. Bevordert rustige gebieden en gebieden voor sociale interactie tussen bevolkingsgroepen. Biedt tegenwicht aan stedelijke verdichting
Nota Ecologische verbindingzones (RIS 159450)	Behoud beheer en ontwikkeling ecologische verbindingen	2018		Versterken groene, leefbare, gezonde en aantrekkelijke stad voor toeristen en vestiging, bewoners & bedrijven. Bevordert rustige gebieden en gebieden en herkenbare lijnstructuren in de stad. Versterkt soortenbehoud en -rijkdom
Nota Haagse bomen: 'Kiezen voor kwaliteit en diversiteit' (RIS 158380)	Behoud en beheer Haags bomenbestand	2017		Relatie met luchtkwaliteit; Behoud karakter en groene uitstraling stad. Versterkt soortenbehoud en -rijkdom

Nota's	Doel	Doeljaar	Continu ¹	Bijdrage aan milieu-/duurzaamheidsdoel ²
<i>Openbare ruimte</i>				
Nota Groen op niveau, groene daken in Den Haag (RIS 163890)	Stimuleren van groene daken in Den Haag. Hiervoor wordt een communicatietraject opgezet en een subsidieregeling in het leven geroepen		x	Relatie met luchtkwaliteit, klimaatadaptatie, groenbeleving, geluid, wateropvang
Nota Binnenwater (RIS 246304)	Beheren, reguleren en stimuleren van het gebruik en de gebruikswaarde van de Haagse binnenwateren		x	Bevorderen Waterkwaliteit. Versterken groene, leefbare, gezonde en aantrekkelijke stad voor toeristen en vestiging, bewoners & bedrijven. Bevordert rustige gebieden en gebieden en herkenbare lijnstructuren in de stad. Versterkt soortenbehoud -en rijkdom
Haagse Wateragenda (RIS 250210)	Uitvoering wettelijke taak, KRW		x	Waterkwaliteit. Versterken groene, leefbare, gezonde en aantrekkelijke stad voor toeristen en vestiging, bewoners & bedrijven. Bevordert rustige gebieden en gebieden en herkenbare lijnstructuren in de stad. Versterkt soortenbehoud en -rijkdom
Nota Beheren op niveau 2014 (update) (RIS 265099)	Op niveau brengen en houden van de openbare ruimte en publieke werken in de stad		x	Bij de voorbereiding van werken, bij aanbestedingen en bij de uitvoering van werkzaamheden wordt duurzaamheid meegewogen. Zo is het hergebruik van uitkomende materialen bij wegonderhoud, afkoppelen van verhard oppervlak bij riolering en de toepassing van de meest duurzame materialen en meest energiezuinige middelen in alle vakgebieden standaard
Kadernota Openbare Ruimte (RIS 249315)	Op niveau brengen en houden van de openbare ruimte en publieke werken in de stad		x	De openbare ruimte speelt een cruciale rol bij het aantrekken en vasthouden van bewonersgroepen en ondernemers, omdat het de stad aantrekkelijk maakt. Daarom moet er doorlopend gewerkt worden aan de kwaliteit van de openbare ruimte. Werk met werk maken
Handboek Openbare Ruimte	Werkinstructie		x	Keuze materiaalgebruik en vormgeving openbare ruimte

Bijlage 2 vervolg

1 Doelen met continue inzet zonder specifiek doeljaar
 2 Kwalitatieve bijdrage aan milieu-/duurzaamheidsdoel

Nota's	Doel	Doeljaar	Continu ¹	Bijdrage aan milieu-/duurzaamheidsdoel ²
<i>Mobiliteit</i>				
Haagse Nota Mobiliteit met PlanMER (RIS 180762)	Den Haag heeft de ambitie om de groei van het autoverkeer te beperken tot maximaal 10%. Het fietsgebruik moet dan met 30% en het openbaar vervoer met 40% groeien	2020	x	Vermindering bijdrage aan klimaatverandering. Omgevingslawaai. Luchtkwaliteit
“	Fiets: 30% groei	2020		Vermindering bijdrage aan klimaatverandering. Omgevingslawaai. Luchtkwaliteit
“	P2500: 2500 nieuwe parkeerplaatsen in woongebieden met een parkeerdruk boven de 90% in de nachtelijke uren	2020		Leefbare wijken
“	Netwerk RandstadRail 40% groei OV	2020		Vermindering bijdrage aan klimaatverandering. Omgevingslawaai. Luchtkwaliteit
Notitie Duurzaam Wegverkeer (RIS 260341)	Weergave van de gemeentelijke en regionale inspanningen om het wegverkeer te verduurzamen			Vermindering bijdrage aan klimaatverandering. Terugbrengen omgevingslawaai en bevorderen luchtkwaliteit
Actieplan Luchtkwaliteit (RIS 152993)	Voldoen aan NSL, extra inspanning om de hardnekkige knelpunten NO ₂ aan te pakken	2015		Bevorderen luchtkwaliteit. de luchtkwaliteitsmaatregelen versterken het geluid- en klimaatbeleid
Actieplan Omgevingslawaai (RIS 162556)	Zoveel mogelijk terugdringen van het aantal (ernstig) gehinderden en slaapgestoorden als gevolg van omgevingslawaai, met name verkeerslawaai. Hiertoe moet Den Haag elke 5 jaar geluidskarten en een actieplan omgevingslawaai maken. Het huidige actieplan loopt van 2008 tot 2013	2013		Verminderen van de geluidshinder in de stad
<i>Internationale stad en economie</i>				
Economische Visie Den Haag Actieprogramma Economische Visie 2012 (RIS 249402)	Doorlopend. Actieprogramma Prio 7: Verduurzamen van de economie. In de prioriteit zijn de acties zowel gericht op het verduurzamen van werklocaties als bedrijfsprocessen. Duurzame energie is hierbij een belangrijk speerpunt. Focus binnen de aanpak ligt op het verduurzamen van werklocaties en commercieel vastgoed en het bevorderen van innovaties gericht op duurzaamheid. Doel van de gemeentelijke inzet: Bedrijven en instellingen verduurzamen hun werkprocessen. Den Haag bouwt aan structuren, netwerken en een fysieke stad die ook in de komende decennia hun waarde en kwaliteit behouden. Op termijn functioneert de stad klimaatneutraal en klimaatbestendig		x	Tegengaan klimaatverandering (vermindering CO ₂ -uitstoot); Bevorderen transitie van traditionele brandstoffen en grondstoffen naar meer duurzame

Nota's	Doel	Doeljaar	Continu ¹	Bijdrage aan milieu-/duurzaamheidsdoel ²
<i>Gemeentelijke organisatie</i>				
<p>Evaluatie Duurzaam inkopen, Manifest Professioneel Duurzaam Inkopen (RIS 260908)</p> <p>Concern breed energiebesparingsbeleid (RIS 260347)</p>	<p>Evaluatie van en aanbeveling voor het (versterken) Duurzaam inkoopbeleid gemeente Den Haag</p> <p>CO₂-neutrale gemeente in 2010; Terugbrengen CO₂-uitstoot gemeente</p>		x	<p>Invulling geven aan en versterken van de voorbeeldfunctie gemeente Den Haag. Duurzaam inkoopbeleid draagt bij aan;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verantwoord grondstoffen materiaalgebruik • Versterkt inzetbaarheid mensen met beperking • Stimuleert lokale economie • Financiële besparing <p>Versterken CO₂-neutrale gemeentelijke organisatie</p>

Bijlage 3: Relatiegrafiek

De gemeente Den Haag streeft ernaar de belangen voor mens, milieu en economie te verbinden. Dat is het doel van duurzaam beleid. Onderstaand grafiek maakt per thema de belangrijkste verbindingen zichtbaar. Dit geeft een beeld van de hoofdthema's en invalshoeken die in het gemeentelijke duurzaamheidsbeleid een rol spelen.

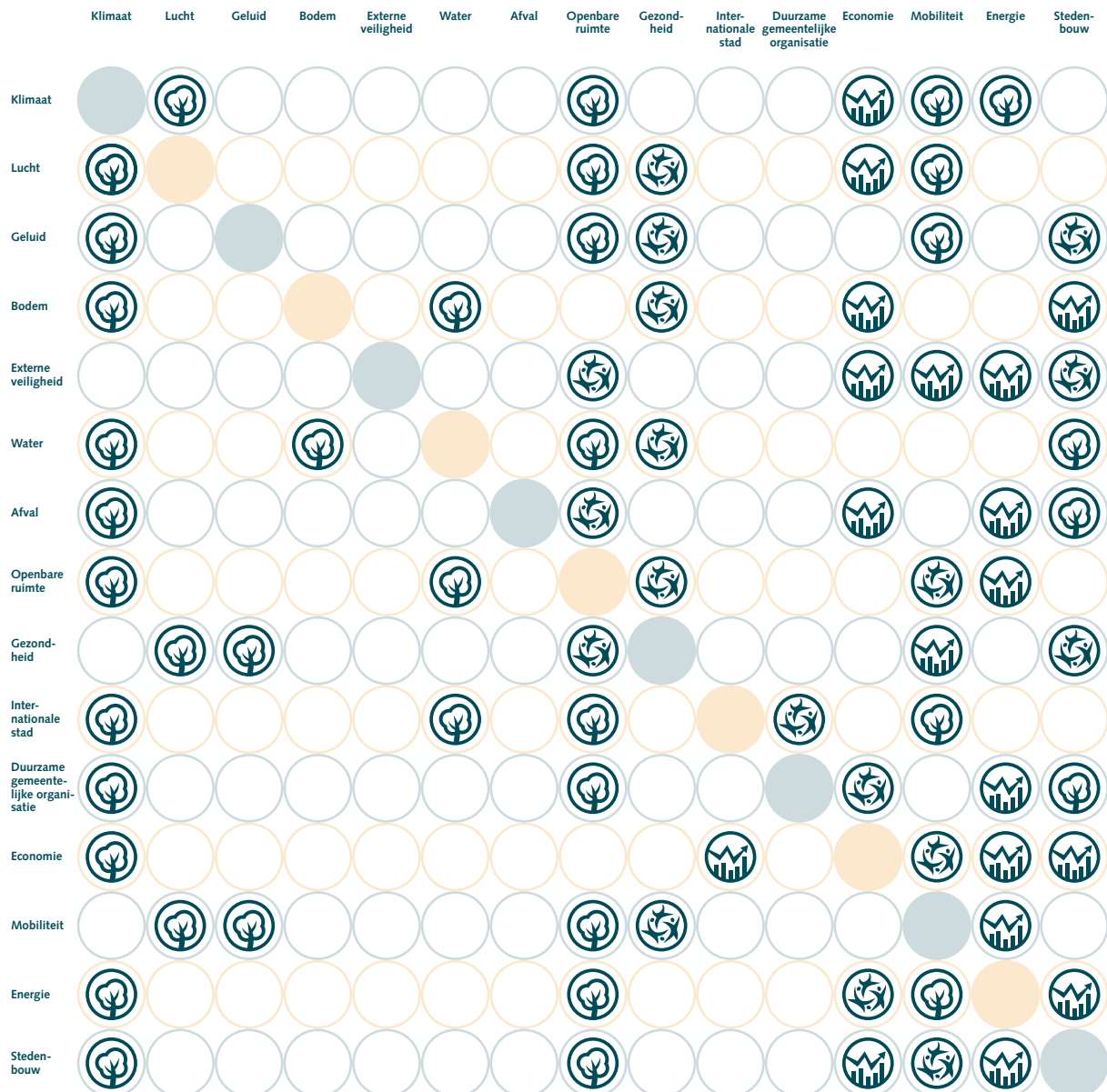
Schoon, heel en veilig

Sociaal en inclusief

Innovatief en concurrerend

Colofon

Dit is een uitgave van
Gemeente Den Haag
December 2013

Postadres

Postbus 12600
2500 DJ Den Haag
Telefoon (070) 353 00 00
Telefax (070) 535 00 00
www.denhaag.nl

Ontwerp en productie

Leene Communicatie / 2D3D Design
Gemeente Den Haag - Intern Dienstencentrum (IDC)

